

NR. 1/2 • 1931

Eesti Graafika

*Eesti Graafika-
ja Raamatuköitmistööstuse Ettevõtjate Ühingu
& Graafikatööstuse Juhtide Ühingu
»Poligraafi« väljaandel*

Tallinna Keskvangla trükikojast

Tallinna Keskvangla trükikojast on meie ajalehed mitmel korral teateid toonud, kuisugusel määral ja kuisuguseil tingimustel seal töötatakse. Need teated, kahjuks, on olnud siiski katkendilised ja sedavõrt lühidad, et asjast huvitatuile pole suutnud palju pakkuda, ning lähem arusaamine selle asutuse tegevusest on jäänud tumedaks.

Nüüd, viimaseil aastail, kus Keskvangla trükikoja läbikäik kuu-aruannete järele juba miljoni sendini ulatub, on nimetatud asutusest rohkem juttu tehtud, muu seas ka Riigikogus, eriti vangistusseaduse arutluse juures.

Olgu siin lähem ja täielikum kokkuvõte isiku poolt, kes Keskvangla trüki-, köite- ja kartonnaaži osakonda juhtis 1926/1927. aastal, poolteise aasta ümber.

Trüki- ja köitekoda.

Teatavasti asutati Keskvangla trüki- osakond 6—7 aastat tagasi Keskvangla (Batarei) vangistushoonesse kahte koosnevasse ruumi. Üks trüki- ja ladumise, teine köitekoja jaoks. Trükikirja ja muud materjali telliti päris uena vabrikust; ühtlasi valmistati ka 10 ladumispulti. Ladumine ja trükkimine sünnib ühes ja samas 20-ruutsülla suuruses ruumis, kus asub üks kiirpress ja kaks tiigelpressi, mis igaüks mootoriga käib. Siis veel 3 bostonpressi, äratõmbepress ja stereotüpeerimise aparaat. Töötajad koosnevad ainult vahialustest. Ladujad olid erandita väljaõppinud, kuna trükkijateks osutusid üks ehk kaks väljaõppinut, kes vormi masinasse aetasid, trükivalmis seadsid ja siis kas ise ehk mõni teine, kel allalaskmiseks kogemust, edasi trükkis.

Köitekoda asub sealsamas kõrvalruumis, mis lahtise ukse kaudu trükikojaga ühendatud ja kus töötas umbes 20—25 vahialust. Seal asub ka lineerimise masin. Üldse on seal masinaid:

3 lõikamismasinat (neist üks mootoriga), 1 kuldamispress (rikkaliku vask-tähtede ja vaskpress-ilustuste koosseisuga), 1 niidiga õmblismasin (mootoriga), 3 traatimismasinat, 1 stants, 1 galander, 1 pappkäärid ja muid enam-vähem tarbekaid tööstusabinõusid. Vihkude valmistamine ja kartonnaaži tööstus asub vanglas mujal kambrites. Sel ajal oli see tööstusharu neljas, tarbekorral ka viies kambriks laiali, kus töötati ja kus ühtlasi elada ja ööbida tuli.

Trüki- ja köitekojas on ühine valvur, kes valvab vahialuste tegevust, et seadusevastast ei sünniks ega kadedusest juhataja või administratsiooni vastu ei toimuks paha ega hävitataks midagi, kuna aga eraldi kambrites töötajail on valve väljas, kes ukse sees oleva avause läbi valvab vahialuseid töötajaid.

Tööaeg ja järelvalve.

Trüki- ja köitekoja töölistel on elamiseks eri-ruum, kust neid valvur hommikul kella 7 ajal töösse viib ja õhtul kella 4 ja 5 vahel tagasi viib. Et töökojas töötamine vahialusel meelepärasem oleks, siis on Keskvangla administratsioon selle eest hoolitsenud, et töötavates kambrites enamalt jaolt sooja söögi valmistamine võimalik oleks, kuna aga ööbimissuurus sarnane „luksus“ puudub, väljaarvatud üks kamber, kus maksujõuetud istuvad, ja kes ise endile toitu peavad valmistama, sest vangla söögist nad osa ei saa.

Kui vahialused tahavad pühapäeviti ja pühade ajal töötada ja töökojas olla, et saaks ühtlasi sooja toitu ja ka tee-kohvi vett soojendada, siis oleneb see peamiselt valvuri vastutulelikkusest, kuna ilma valveta töökojas viibida ei või. Teistes kambrites, kus ka ühtlasi ööbitakse, võib töötegemist jätkata kuni kella 6—7 õhtul, kuid äärmiselt kella 9 õhtul, kus siis kõik peavad eeskirja järel magama.

Kui aga on koormavat, kiiret, tähtajalist tööd, nagu seda oli tol ajal trükikojas, siis saab vangla ülemuse erilisel loal edasi töötada. Tol korral töötati kuude kaupa ööd kui päevad.

Vahialused-töötajad.

Kui vahialustest töötajatest rääkida, siis on need enamikus mõnekuulise karistusega; kuid on ka eluaegseid sunnitöölisi. Nad on liigitatud ülalpidamise ja ustavuse järgi kaastöötajate liiki. Näiteks trüki- ja köitekojas töötasid enam-vähem intelligent vahialused, kes oma iseloomu nõrkuse tõttu on patustanud, kuid oli ka sunnitöölisi, kes teise ägeduse hoos tapnud.

Mis puutub väljaõppinud ladujasse või trükkijasse, olgu ta siis oma ametit nii oskaja kui tahes, siis see oli vanglasse sattumisel trükikojas tere-tulemast, sest neist oli ikka puudus. Nagu teada, pole graafika-ala ala, kus võiks, nagu vast mõnes teises käsitöös, hõlpsalt oskust omada ja sellepärast pole ka vangla administratsioon sellele rõhku pannud, et kedagi ladujaks või trükkijaks välja õpetada. Selle vastu teistes vanglas asuvates tööstusharudes, nagu kingsepad, rätsepad, tiserid, lukusepad, on vali käsk vahialuseid välja õpetada. Ja loomulik... Tuleks ju tükk aega enne tuupida, kui trükistööst vähegi tolku võetaks ja siis on varsti käes aeg, kus vahialune vabaneb ja läheb välja. Valida mõnd sunnitöolist selleks, kellel on koorem aastaid vanglas olla, ka ei lähe, sest nende seast on raske leida vastavat, kuna suurem jagu pikemaaja karistusega vahialuseid on kas mõrtsukad või selletaolised ja hariduselt ainult vast oma nimekirjutajad. Pea põhjus on aga see, et sarnasel õppijal vabanedes ei ole graafika alal edaspidise tegutsemise võimalusi.

Nagu tähendatud, et vahialusel pole lootust vabakssaamise järel väljas tööd saada, siis on ka Keskvangla trükikojas ladujateks ja trükkijateks peamiselt n. n. „vangla veteraanid“, kes „igavesed“ sealolijad, mitte et neid paragrahvi järele sinna igaveseks määratud, vaid nad oskavad oma asja nii seada, et vabakssaamise järele varsti vanglasse tagasi tulevad. Muu seas on seal töötamas üks vanapoiss Gl., kes üle 50 a. vana; töö poolest täiesti vilets. Seda on ta kuidagi õppinud, — kus ja kunas, pole teada. Aga tema on vanglas „oma mees“.

Arvatavasti ei saa see lugejale tüütavaks, kui toome mõned iseloomustavad read sellest, kuidas suhtuvad teatud liiki töölised Keskvangla trükikojasse.

Gl. näiteks toimib omi kelmusi, peamiselt vargusi nii, et sügisel „kukkuda sisse“ ja kevadel pääseda välja, et siis jälle järgmisel sügisel, kui ilmad jahenevad ja lagedal elamine juba kibedaks läheb, vanglasse pääseda. Et see korrapäraselt sünniks, selleks on ta kaaslaste poolt paragrahvidega varustatud, mille järele teada, kuisugust vargust või kelmust toimida, et vangi sattuda ettearvestatud ajaks, s. o. sügisest kevadeni. Kord, see oli 1926. aasta sügisel, oli Gl. arvestanud ettevõetud varguse eest 8—9 kuud, kuid kohtunik määras talle vaid 6 kuud, ja mehikesel tuli välja minna veebruarikuu lõpul. Peab ütleva, mis on fakt, et Gl. nuttis kurbuse pärast, et peab külmal ajal vanglast välja minema, kuna tema oli kavatsenud mõni kuu rohkem „istuda“. Kuid ega's see meest heidutanud. Mõni nädal hiljem, kui vanglas teenitud raha otsas, mis enamalt jaolt viina ja „tinaka“ peale kulus, oli mees Kompassi tänaval kellegi kelgu tahtnud „üle lüüa“ ja seda rahaks teha, kuid ta tabati (mis ta ka ise soovis) ja sel korral määras kohtunik juba poolteist aastat. Peale Gl. on veel mitmeid, muu seas M., siis P., K., N. ja teisi, kes korduvalt Keskvangla trükikojas töötamas käivad. Tõsine oskustööline aga oodaku häid päevi ja mõlgutagu mõtteid, kuidas end ja peret ausal teel toita ja varustada, sest tal ei ole ei hinnata peavarju ega vahialuse päeva-portsjoni.

Seda näidet tõsiselt analüüsid, võib jõuda kaunis kurvale tulemusele. Keskvangla kui karistusasutus on ühe osa kodanikkude silmis oma õige mõiste kaotanud ja saanud mingisuguseks „töötatud maaks“. Selle asemel, et sinna sattumast hoiduda, tehakse igasuguseid kombinatsioone, et sinna sattuda. Et aga need kombinatsioonid seaduse paragrahvidele risti vastu käivad, siis peame tahes-tahtmata tunnistama, et Keskvangla kaudselt mõjutab kodanikke kuritegudele.

Töötasu ja kalkulatsioon.

Tasu saab vahialune iga väiksema tegevuse eest. Töö on tükiviisi hinnatav. Näiteks määrab juhataja ladujale 100 senti ladu valmistamise eest, siis sellest arvestatakse 50 senti valitsusele ja 50 senti vahialusele, millest 25 snt. „väljakirjutatakse“, kuna 25 senti „puutu-

mata" osana hoiule jääb. Seda „puutumata“ osa ei saa vahialune enne kätte, kui ta vabaks saab. „Väljakirjutus“ tähendab seda, et kui vahialune tahab enesele midagi osta, peale harilikku vahialuse toidu või varustuse, siis võib sellest väljakirjutuse osast seda enesele lubada. Väljakirjutust toimitakse kaks korda kuus. Kui aga täit väljakirjutuse summat, mis teatud aja sees teenitud, välja ei võeta, siis ülejääv osa kirjutatakse „puutumata“ osale juure, mis antakse kätte vabakssaamise korral. Vangimajade Peavalitsuse loaga on võimalik seda „puutumata“ summat perekonna toetusmaks määrata, mida ka rohkesti tehakse. Poissmehed ja enamjagu elukutselisi vanglasistujaid hoiavad „puutumata“ summa puutumatu, et vabakssaamise korral „üks hea päev“ elada.

Omal ajal, kus töö hindu kõrgel hoiti, oli trüki- ja köitekojas vahialuste teenistus hea. Oli juhtumisi, kus keegi trükkija V. teenis 12—15.000 senti kuus. Oli ka mehi, kes vabakssaamise korral vanglast lahkudes oma 50—75.000 senti „puutumata“ osa kaasa said. Siis tuli aga Vangimajade Peavalitsuse poolt ettekirjutus, et vahialune ei tohi rohkem kui 60—100 senti päevas teenida, mille järel langeb ka suurema tasu saamise võimalus.

Kalkulatsiooni seisukohast oli ettekirjutus, et materjali hinnale tuleb 10% juure lisada ja töökulu arvele, mis pidi katma elektriõu kulu, osa valgustust, amortisatsiooni ja uute tööabinõude muretsemise, pidi 10—20% juure lisatama otsekohesele töötasule. Trükkimise hinna suhtes 1000 eks. pealt oli vangla tööstusülemaga kokku lepitud järgmiselt: suure masinaga trükkides 120 senti ja tiigelpressiga trükkides 80 senti. (Millised on Keskvangla tööhinnad praegu, selle kohta puuduvad täpsad andmed.) Kui nüüd töö eest rohkem saadi, siis tuli ülejääk kõik aina töökulu summale juure lisada, mis ületas kaugelt harilikku ettekirjutatud 10—20%.

Sellest töötasu ülejäägist olenes ka Vangimajade Peavalitsuse ülemast algades kuni vangla valvurini lõppedes, igaaastane puhtakasu jaotus. Kui see summa õige suur oli, siis lubati sellest tööstusharu täiendada ja uuendada. Aga tööstust suurendada ja täiendada rohkem märgatavalt, oli kõrgemalt poolt takistatud. Kuhu pidi see raha siis pandama? Muu seas peab tähendama, et „töökulust“ üle-

jääv puhaskasu oli ja on igal aastal õige aukartust äratav, nii et mõned eesotsasolijad äriaasta lõpu järel ümmarguselt 1000—2000 kr. oma arvele võivad kirjutada. Ka vangla ülema abid, kes tööstusega pea sugugi kokku ei puutu, saavad puhtast kasust ikkagi oma 300—500 krooni.

Töö tellijad ja läbikäik.

Kui 1927. aastal Vabariigi valitsus otsustas riikliste (Riigi- ja Keskvangla) trükikodade edaspidise käigu, siis selle järele Riigi trükikoda pidi valmistama töid kõigile riigi asutustele, peale kohtuministeriumile alluvaile, kellele trüki- ja köitetöid valmistab Keskvangla. Keskvanglal jäi sealjuures vabaks eratellijailt töid vastu võtta, kuna aga Riigi-trükikojal see ära keelati. Ainult tööde hankimine keelati mõlemil.

Kohtu- ja Siseministeriumi ühendamise läbi sai Keskvangla trükikoda enesele seaduse teel Siseministeriumi trüki- ja köitetööd juure. Sellega on trüki alal seal töörohkus kahekordseks tõusnud. Ei ole need kaks ministeriumi mitte mõned väiksed asutused, kust tellimisi tuleb oodata, vaid, nagu kuulda, ei jõudvat Keskvangla neid tellimisi korralikult täitagi, kuigi terve koosseis töötavat praegu homm. kella 7-st kuni õhtu kella 10-ni vahetpidamata, s. o. 15 tundi päevas! (Selle juures aga vallandas Riigitrükikoda 1930. aasta jooksul 28 ausat töolist.)

Tuleb vaid nende kahe ministeriumi poolt trükitehnikate tellimiste peale kulutatud eelmiste aastate summast jälgida, siis alles näeme, mis tähendab töövaesel ajal vahialustega töötada.

Ja peale selle eratellijad, kuna on ju vabad käed eratellimisi vastu võtta. Kuigi töö trükitehniliselt ja korralikkuse poolest jätab pahatihti palju soovida, leidub tellijaid siiski.

Sel ajal, kui tuli täita peamiselt Kohtuministeriumi töetellimisi, olid, nagu kuu-aruanded näitavad, mitmed kuud järjest üle miljon marga läbikäiguga. Aga see kõik on raha, mis liigub Keskvanglas ja peamiselt trükikojas töös, ja seal, kus töötavad vahialused „veteraanid“, aga mitte trükitehniliselt arenenud aus oskus-tööline, kes peab tööta ümber uitama ehk sadamas juhuslist leivateenistust otsima.

TELLIGE OMALE „EESTI GRAAFIKA“ 1931. AASTAKS!

Trükikodade areng Eestis

Dotsent Fr. Puksov'i referaat

(Peetud esimesel ülemaalsel trükifööde näitusel Tallinnas, 1. juunil 1930)

Minu referaadi ülesandeks on anda ajaloolist ülevaadet trükikodade kohta, kus valmisid praegusel näitusel esindatud esemed s. o. trükitooted. Trükikunsti areng Eestis, trükikodade ajalugu ja sisseseaded on meil väheuuritud ala, mille tõttu ka kirjandus selle kohta täielikult puudub. Küll on tähelepanu leidnud Tartu trükikodadest ainult ülikooli trükikojad mõnes saksakeelses kirjutises, kuid ka neis esindatud andmed on puudulikud ja koguni ebatäpsad. Tallinna trükiolud ootavad seni kirjeldajaid. Hääd ülevaadet Riia trükikunsti arengu kohta, kus paljud Eesti vanemad trükitooted valmisid, annab Buchholtz. Sel põhjusel ei esinda ka minu ülevaade Eesti trükikodadest täielikkust ja leidub siingi ebatasusasi.

Kuigi Gutenbergilt leiutatud (1440—1445. a.) trükikunst imekiirelt Euroopas levis ja esimese viiekümne aasta järele 250 linnas ligi 1200 trükikoda leidis, sai Eesti esimese trükikoja alles ligikaudu 200 aastat hiljem s. o. 1632. a. Need vähesed raamatud, mida vajati meil, trükiti Riias, kus trükikoda oli 1588. a., või Saksamaal, nagu äsja leitud esimene eestikeelne teos 1535. a. Soome sai esimese trükikoja veel hiljem — 1642. a.

Vaatleme algul lühidalt trükikodade ajalugu, nende tegevust ja sisseseadeid, kuna peahuvi koondub 17., 18. ja 19. sajandile, s. o. vanemale ajale. Trükitegevuse keskkohaks oli, nagu praegugi, ka endisel ajal Tartu ja Tallinn, ja veel ainult Pärnus, Põltsamaal ja Narvas asusid 18. sajandil ajutiselt ja lühikest aega trükikojad. Ka Tartu oli üle 100 aasta ilma trükikojata, kahe vaheajaga, ja ainult Tallinnal on õnn osaks saanud vahetpidamata trükikoda omada vist 1634. a. peale, või veel varemgi.

Trükikunsti arengu esimesel sajandil (15—16) oli trükkija, kirjastaja ja raamatukaupleja harilikult ühes isikus ja ta valas oma jaoks koguni trükitähedki. Alles hiljem said neist erialad. Ka Eesti trükikunsti levimise algul s. o. 17. sajandil, märkame sama, kuna ei tasunud veel olla ainult raamatukaupmees või trükkija.

Ja tõesti on meie trükikodades tegevus esimesel poolteisel sajandil (17. ja 18.) õige

kahvatu. Tarvidust kirjanduse järele ei olnud, vajati ainult vaimuliku sisuga raamatuid ja kalendreid, kuid needki trükiti Riias. See olukord kestis veel 19. sajandi ligi.

Asudes nüüd Tallinna olude vaatlemisele, pole seni veelgi kindel esimese trükikoja asutamise aasta. On teada, et 1633. a. valiti gümnaasiumi ja linna trükkijaks Christoff Reusner, kes pärit Rostokist Saksamaal, tegutses Stokholmis. Ka on meil teada, et trükikoda 1635. a. tegutses, võimalik aga ka, et juba 1634. a. Kuid on ka väidetud, et enne Reusneri Tallinnas trükiti „Bernhard der Buchdrucker'i“ poolt, kuid see oletus pole seni kindlat põhjendust leidnud ja seniste andmete alusel tuleks küll 1634. a. lugeda esimese Tallinna trükikoja tekkimise ajaks. Reusner sai prii korteri, palka 50 taalrit aastas (poole selle tasus raad ja teise poole rüütelkond), 200 taalrit ülekolimiseks ja vabastati linnamaksudest. Trükikoda ise asus gümnaasiumi läheduses. Et ta tegevus piirdus ainult pidukõnede trükkimisega, palus ta raelt privileegi ka kooliraamatute trükkimiseks, s. o. et neid ei lubataks välismaalt sisse tuua. Kuid see palve ei leidnud nähtavasti pooldamist rae poolt. Peale Reusneri surma oktoobris 1637. a. jatkas tema lesk trükkimist, kuni abiellus 1639. a. Heinrich Vestphaliga. Esimese nelja aasta jooksul trükiti kõigest 20 teost, neist 5 suuremat, kuid veel loium oli Vestphali tegevus. Osalt sel põhjusel kavatseski linna raad anda privileegi Lorenz Jauchile Lübeckist raamatukauplemiseks ja trükikoja avamiseks. Tekkisid sekeldused korteriga Vestphali ja linna vahel ja Jauch siiski nähtavasti trükkijana ei tegutsenud, vaid raamatukauplejana, kuna Vestphal oli ainukeseks trükkijaks 1653. aastani. Selle järele juhtis trükikoda lesk, kuni 1654. a. millal abiellus Adolf Simoniga. Viimasega muutub tegevus palju elavamaks: ta täiendab trükikoja sisseseadet uute kirjatähtedega ja muretseb ka 1665. a. loa trükitud raamatutega kaubitsemiseks, kui ka privileegi omale ja pärijale, et kellegil teisel isikul poleks õigus järele trükikoda tema trükitooteid. Kui võrdleme Vestphali ja Simoni trükitoodanguid, siis näeme, et esimene trükkis 16 aasta jooksul mitte vähem kui 24 teost, neist ainult 3 suuremat, kuna Simon 24 aasta jooksul 8 suuremat

EESTI GRAAFIKA

GRAAFIKA-
TÖÖSTUSLIK
ERIAJAKIRI

ILMUB 6 KORDA AASTAS

Tellimise hind:

Terve aasta peale postiga
Kr. 1.80
Välismaale . . . Kr. 2.30
Üksiknumber . . . Kr. —.25

Kuulutused:

1/1 lhk. välismaa firmadele
(ka esindajate kaudu antud)
Kr. 50.—
Kodumaafirmadele
Kr. 30.—
Valmistrükitud reklaami-
lehe kaasapanemine
Kr. 30.—

**Eelmised
aastakäigud**

on veel vähesel arvul saa-
daval ja maksavad:
1923. a. 12 n-rit . . . Kr. 5.—
1924. a. 4 n-rit . . . Kr. 1.50

TELLIMISE AADRESS

TALLINN
A/S ÜHISELU
TRÜKIKODA
PIKK NR. 40
EESTI
GRAAFIKA

Des
Königreichs Schweden
Hülffe/
Der Großmächtigste
MONARCH
S A R S

der Zwölfte/
Der Schweden/Gothen und
Wenden König / etc. etc. etc.
Als Derselbe
Die bedrängte Stadt Narva von der
grausamen Moskowitischen Belägerung den
20. Novembr. des 1700sten Jahrs mit
Heldenmühtiger Resolution
befreyet hatte/
Vorgestellet
von
Sobias Sek/
Reg: Jud: Wickienfis Notario.

REBUL / gedruckt bey Christoph Brendeken/
Königl. Gymn. Buchdr.

Narva kodanike tänu Karl XII-le Narva vabastamise puhul venelastest 1700. aastal.
Trükitud toleaegees Christoph Brendeken'i trükikojas, Tallinnas. Väljapandud trükistöde
näitusel Tallinnas 1930. aastal.

teost avaldas. 1675. a. on omanikuks juba Simoni lesk, kellelt trükikoda järgmisel aastal üle läks Christoph Brendekenile abiellumise teel. (Nagu näha mängib endiste omanikkude leskede uus abielu suurt osa, kuna uueks abikaasaks nähtavasti saab ikka endine trükikoja töötanud abiline.) Nagu eelmised trükikojad, oli ka Brendeken välismaalt pärit (Goslarist). Tema trükikojast ilmus 28 aasta jooksul mitte vähem kui 85 teost, neist pidu- ja matusekõned on suuremaid ja mis eriti huvitav, „Revalische Postzeitung“ a.a. 1689—1710. (Tallinna vanemate trükikojate bibliograafia ja nende poolt trükitud teoste nimekiri pole veel koostatud. Minu andmed võivad edaspidi täiendust leida.) See gümnaasiumi trükikoda läks käest kätte: 1715. a. oli omanikuks Brendekeni lesk, peale selle Johann Köhler 1766. a., Köhleri lesk, Lindfors 1771—1779. a., Minuth 1816. a., Minuthi lesk ja 1821. a. Dullo. Kuigi see 1805. a. peale enam ei kandnud gümnaasiumi trükikojaga nime, asus ta siiski ikka veel Dullo surmani 1827. a. gümnaasiumi majas. Dullo lesk, kes abiellus Fr. Montagiga, ostis juba oma maja, ja 1829. a. trükikoda kinnistati Lindforsi pärijate nimele. Montag surma järele tuli omanikuks Dullo poeg. 1802. a. tegutses Tallinnas ainult üks trükikoda. See oli kitsama tegevusega esimene ajajärk. Teise ajajärgu, millal trükikodade arv järjest kasvab, põimime üldvaatesse kõikide Eesti trükikodade kohta.

1682. a. asutas Rootsi kuningas Gustav Adolf Tartus ülikooli ehk „Akadeemia“. Nagu mujalgi, näiteks Soomes, tekkis ka siin ülikooli trükikoda, mille ülesandeks harilikult oli ülikooli avaldiste kui ka professorite kirjutiste trükkimine. Pole seni tõestamist leidnud trükikoja olemasolu enne seda, 1630. a. Küll tegi riialane Rittau samal aastal sellekohase ettepaneku, kuid trükikoja asutamine ei teostunud.

Sellega on Eestis esimene trükikoda asutatud 1682. a. Algas polnud tal lootustäratav. Trükikojal polnud omal ruume, ja Meltsiveski, kus kavatseti paberit valmistada oma jaoks, ei asunudki tegevusse, nagu senised andmed selgitavad. Ka polnud ülikoolil õnne oma esimese trükikojaga — Jacob Beckeriga, kes 1636. a. põgenes Tartust, võttes kaasa kaks haruldast raamatut. Trükkis 15—20 teost suuremalt jaolt ülikooli juhkirjad.

Järeltulijaks ülikooli trükikojas ametis sai Johan Vogel, kes Tartu vallutamiseni vene-

laste poolt 1656. a., mil ka akadeemia suleti, üle 30 peamiselt teadusliku sisuga raamatut trükkis.

Tekkis Tartus rohkem kui 30-aastane vaheaeg, mil trükikoda polnud. 1688. aastal toodi päevavalgele peidetud endise trükikoja sissesead ja 1689. a. alati juba trükkimist. Järgneval aastal avati ametlikult teine Rootsi ülikool — academia Carolo-Gustaviana. Trükikojaks sai Johann Brendeken, nähtavasti Tallinna trükikojaga Christoph Brendekeni vend.

1699. a. viidi ülikool Pärnu üle. Tekkis uus pikaajaline vaheaeg (90 a.) Tartu trükisajanduses kuni 1789. a. Põltsamaalt Tartu üle kolis Grenzius. Pärnus tegutses academia samuti nagu trükikodagi 1709. a., kuni venelaste eest Rootsi viidi. Ülikooli teisest trükikojast ilmus 35—40 teost. Ka sai Pärnus Brendeken luba eestikeelsete teoste trükkimiseks.

Rootsiajal oli peale Tallinna, Tartu ja Pärnu veel Narvas trükikoda õige lühikest aega 1695—1704, mil Narva venelaste poolt vallutati.

Vene võimu võidulepääsemisega Baltimail jäi Eesti ainult üks trükikoda — Tallinnas.

Selle kõrval omab erilise tähtsuse Lõuna-Eesti jaoks hiljem 1766. a. Põltsamaal asutatud trükikoda. Põltsamaa oli sel ajal elavamaks tööstuslikuks keskkohaks mõisniku von Lauvi ettevõtte, kelle poolt haigemaja juhatajaks kutsutud dr. Wilde hakkas trükkima eesti- ja läti keelset nädalalehte. Siin — maal, mitte linnas, alates novembrist 1766. a., ilmuski esimene eestikeelne ajakiri-nädalaleht „Lühike õppetud“, mille tõlkis õpetaja Hupel.

Kuivõrt nõrgad olid trükiolud põhjamaisel ajal, s. o. 18. aastasaja keskel, näitab see asjaolu, et 1772. a. oli trükikodasid laial Venemaal ainult 6 linnas: Peterburis, Moskvas, Kiievis, Riias, Tallinnas ja Põltsamaal. Eesti oli oma kahe trükikojaga koguni esirinnas, vähemalt arvu poolest, ja Soomeski oli 1776. a. ainult üks trükikoda — Turus.

Põltsamaa trükikoda hävines tules 1773. a. 1782. a. seati ta uuesti korda, kuid ainult üheks aastaks. Alles Lauvi surma järele 1786. a. hakkas ta rentnikkude Grenziuse ja Kupzau juhatusel elavat tegevust avaldama, trükkides teoseid Tartu raamatulao „Gauger ja Lindeni“ kirjastusel. Siin trükiti 35 teost, võib olla koguni 38. Kuna Tartus kindlasti laiem tegevusväli ootas energilist, suurte kavatsus-

tega Grenziust, koliski ta sinna üle 1789. a., kus ka trükikoja omanduseks ostis 1791. a.

Kuid algul ei suutnud ta tulutoovat trükitegevust avaldada ja peaaülesandeks oli tal ajalehe „Dörptsche Zeitung“ trükkimine. Siis avab ta raamatukaupluse ja kuna ta ei kahelnud, et eestikeelsete raamatute trükkimine kasulik on, astub ta läbirääkimistesse Riia trükikija Mülleriga, kel oli privileeg eestikeelsete raamatute trükkimiseks. 1800. a. jõuab ta kokkuleppele, millega Müller loobus Tartu murdes kiriku-, kooliraamatute ja kalendrite trükkimisest, Grenzius jälle lätikeelsetest. Sellega on tal väga suured teened Eesti kirjanduse kui ka kultuuri levitamisel. Ka ei puudunud menu tema poolt trükitud eestikeelsetel raamatutel.

Kui 1802. a. avati uuesti Tartu ülikool, seerkord saksa keelega, saab Grenzius „ülikooli tüpograafiks“. Kuigi ta palka sai ülikooli poolt, olid suhted ülikooli ja selle trükikija vahel koguni teised, mis varemalt Rootsi ülikoolil; näiteks seegi asjaolu, et trükikoja sisseseade ei kuulunud ülikoolile, vaid Grenziusele. Siiski muretses ülikool omale hommikumaa keelte tüübid, mida Grenziuse trükikojas ei olnud. Grenzius leidis algul suurt poolehoidu ja koguni ta võlg ülikoolile kasvas 3500 rublale (nii suur oli usaldus). Kuid kuna ta lohkust avaldas oma kohustetäitmisel, nähtavasti töökoormatuse tõttu, mille tõttu käsikirjad neli aastat trükikojas seisid, ilma et raamat trükis oleks ilmunud, tunnistati vajadus teise trükikoja järele Tartus.

Leitigi võistleja J. C. Schünmanni isikus, kes avas trükikoja 1814. a. (luba 1813. a.). Grenzius ei suutnud võistelda uue juuretulnukiga ja müüb oma sisseseade Schünmannile 1817. a., kes järgmisel aastal ka ülikooli trükikijaks nimetati. Ainult paar aastat oli Tartus 2 trükikoda ja kuigi raad juba 1821. a. uuesti tunnistas tarvilikuks uue trükikoja avamise, algavad tegelikud sammud selle teostamiseks alles 1835. a., mil Lindforsi trükikoja omanik Fr. Montag luba palus ja 1837. a. avatigi teine trükikoda Tartus, mille juhatajaks sai Heinrich Laakmann, kes 1844. a. selle ostuteel omandas. Laakmann, omandanud kogemusi välismaal, sai üheks edukamaks trükikunsti edustajaks ja levitajaks Eestis. Ta kirjastas ärkamisaja tähtsamate tegelaste teoseid ja tema trükikojast ilmusid mitmed esimesed eestikeelsed ajalehed, nagu „Meelejahutaja“. Võib öelda, et Laakmann 1840.—1880. a. ühe kolmandiku tervest eesti toodangust avaldas ja osalt kir-

jastaski. 1880. a. päris trükikoja Carl Heinrich Laakmann, kuna ülikooli trükikija Schünmann tuli trükikoja juhatajaks. Peale Schünmanni surma päris trükikoja ta lesk ja 1846. a. peale oli selle trükikoja rentnikuks Carl G. Mathiesen. Mathiesen sai koguni loa kolmanda trükikoja avamiseks 1848. a., kuid ta ei kasutanud seda ja uus trükikoda jäi tulemata. Küll omandas Mathiesen Schünmanni lese trükikoja 1852. a. Stiedal väidab valesti, et juba 1848. a. Tartus kolmas trükikoda tekkis.

Tegelikult asutati kolmas trükikoda alles 1858. a. Carl Schultze poolt, missugune nähtavasti 1858. a. Karovile üle läks, 1868. a. viimaselt Christjan Glaeserile ja 1875. a. L. H. Schnackenburgile.

Neljas trükikoda oli ajutiselt Robert Liebertil arvatavasti 1860.—1869. a. 1877.—1878. tegutses Aindt, siis omandas selle arvatavasti Vilhelm Just.

Viienda trükikoja asutas 1882. a. Ado Grenzstein, „Oleviku“ väljaandja, kes ka ühtlasi esimeseks eestlaseks oli trükikoja omanik-kude hulgas. Järgnevad omanikud on samuti eestlased: dr. K. A. Hermann, Karl Sööt, Jaan Tõnisson j. t. 1890. a. oli Tartus 8 ja 1904. a. 15 trükikoda.

Tartu sai teise trükikoja alles 1837. a., Tallinn aga 35 aastat varem. Nimelt astus 1802. a. Johann Hermann Gressel võistlejaks Minuthile, kelle trükikoda 1845. a. Gresseli pärijatele üle läks. Nagu seni nägime levivad meil trükikojad, kuni 18. sajandi keskeni väga visalt ja nende üksikute tegevus polnud kuigi hästi korraldatud. Nii oli Grenziusel algul väga vähe tööd, hiljem aga ei suutnud ta rahuldada kõiki nõudmisi töörohkuse tõttu. Põhjust sellele nähtele tuleb vaadelda järgmistes asjaoludes: 1) ei olnudki suurt tarvidust kirjanduse järele ja 2) trükiti välismaal odavamalt ja paremini. Arvult elas küll eestlasi meil rohkem, kuid need vajasid ainult kirikuraamatuid ja kalendreid, kuna aga vähearvuline Saksa haritlaskond rahuldus peamiselt Saksamaal trükitud raamatutega. Kuid ka kohalikud autorid saatsid oma teosed välismaale, rõhutades, et kodumaal ei leiduvat nende käsikirjade kirjastajat. Raamatukaupmehed, nagu praegugi, ei sõندانud kirjastamist enda peale võtta, kuna välismaal töö edemevat kiiremini, trükk olevat parem ja eriti paber odavam. Raske oli leida vilunuid töölisi trükiteostuse alal ja teiseks vajati trükikodade sisseseadmiseks rohkem kapitali, kui välismaal. Fraktuuri ja antikva kirjade kõrval tuli ju muretseda ka vene

tähti. Fraktuur oli eesti-, saksa- ja läti keele trükkimiseks tarvilik, kuna antikva ja kursiiv peamiselt ladina teoste jaoks. Ja kui nüüd sisseaaded enam vähem korralikud said, oli suureks takistuseks meil hall, krobe paber. Tallinnas oli paberiveski juba 17. sajandi keskkel. Välismaalt sissetoodud harilik paber oli aga 1880.—1840. a. üks kolmandik kallim ja paberihaduse kohaselt tõusis selle hind kahekuni kolmekordseks.

Kuid 19. sajandi teisel poolel muutub tegevus meie trükiasjanduses palju elavamaks. Möödus siiski poolsajand kuni 1858. a. tuli Tallinnas juure kolmas trükikoda. — Eestimaa kubermangu valitsuse oma. Ka Tartu sai samal ajal kolmanda trükikoja. 1872. a. alates tekib juba terve rida trükikodasid Tallinnas. Neljas — Balti raudtee, Kerri 1875. a. Gustav Geberti, 1876. a. — Vilhelm Kentmanni trükikojad. Viimane trükikoda läks 1878. a. Eestimaa evangeeliumi lutheriusu konsistooriumile üle. 1880. a. asutatakse E. Brandti ja Theodor Heubeli trükikojad. Nii oligi Tallinnas 1880. a. juba 9 trükikoda, Tartus samal ajal ainult 4. 1890. a. aga 11 ja 1903. a. 12 trükikoda. 19. sajandi esimesel poolel oli peale Tartu ja Tallinna veel ainult Pärnus trükikoda, mille asutas 1809. a. Gotthard Marquard. Selle omandas 1840. a. Friedrich Vilhelm Borm. 1860. a. alates tekib trükikodasid kõikides linnades. Arvatavasti 1861. a. Narva ja Kuresaarde 1863. a., Rakverre 1871. a., Viljandisse 1874. a., Haapsallu 1879. a., Valka 1880. a. 1870. a. oli meil 8 trükikoda, kuid 1880. a. juba 20. Soomes samal ajal 40 ja Riias 21, seega rohkem, kui kogu Eesti linnades kokku. 1890. oli meil 28 ja 1903. a. umbes 50 trükikoda. Ka alevites leidsid need aset, näiteks Kilingi-Nõmmes 1898. a.

Selline elevus trükiteostuse alal oli tingitud kogu eesti rahva vaimlise elu hoogsast tõusust sel ajal.

Esimene kivitrükiteostus või litograafia asutati Tallinnas 1802. a.

Siirdudes nüüd trükikodade sisseaadete kirjeldamisele, peatume algul trükipresside ehk masinate juures. Kui arvestada meie trükikodade väikest toodangut 17. ja 18. sajandil, pole kahtlust, et käsipresside arv neis piirdus ainult ühega, nagu seda näeme ka Põltsamaal 1773. a. Koguni 1845. a. omasid Kuramaa kolmest trükikojast ainult kaks ühe käsipressi.

19. sajandi algul oli Grenziusel Tartus juba kolm pressi, mille tõttu ta tegevus laia-

ulatuslikum, kuna Baltimaa trükikodades 1840. oli 18 käsipressi. Suure muudatuse trükitehnikas tõi Freidrich Königi leiutis 1811. a. — kiirpress, mille abil võis algul trükida ühe tunni jooksul 500—600 eksemplaari.

Kiirpress levis kiiresti. Esimese kiirpressi tõi Eesti, Tartu H. Laakmann. 1846. a. oli Riias kaks kiirpressi. Kuigi selle hind polnud odav — 2000—2500 rubla tükk; raudkäsipressi sai 400 rubla eest. Kuid juba mõnikümmend aastat hiljem — 1880. a. on Eestimaa trükikodade sisseaaded õige rikkalikud. Tallinnas: 1) Lindforsi pärijatel on üks auru- masin, (üksik trükikoda, kus aurujõuga töötati), kolm kiirpressi ja kolm käsipressi; 2) Gresselil — kaks kiirpressi, üks paberilõikamisemasin, üks templimasin, kaks käsipressi ja üks satineerimismasin; 3) Eestimaa kubermangu valitsuse trükikojas kaks kiirpressi, üks paberilõikamisemasin, kolm käsipressi; Gebertil üks kiirpress ja kaks käsipressi; 5) Evang. lutheriusu konsistooriumil üks kiirpress ja üks käsipress. Brandtil ja Heubelil kumbagil üks kiirpress. Kerril ja Balti raudteel kumbagil ainult kaks käsipressi, kuna Haapsalus Michelson ja Rakveres Kuhs omasid väga algelise sisseaade, kumbki vaid ühe käsipressi.

Tuleks nimetada veel litograafiaid samast ajandist. Kuna Balti raudtee trükikoda vähesel tähtsusega oli, omab ta nelja Tallinnas asuva litograafia keskel 1880. a. esikoha. Siin oli kaks kiirpressi ja kaks käsipressi, kuigi ta kivide arvuga ei suutnud võistelda Lindforsi pärijate litograafia, kus kaks käsipressi töötasid 400 kiviga.

Kui nüüd võrdleme trükikodasid lähedaste naabrite samade asutistega, siis võib öelda, et keskmine tasapind oli võrdne: Soomes oli 1871. a. 20 trükikojas 12 kiirpressi, 45 käsipressi, kuna meil 1880. a. 11 trükikoda omasid 11 kiirpressi. Muidugi puudus meil säärane suur ettevõtte, nagu seda Mülleri trükikoda Riias, kellel juba 1877. a. oli 2 mootorit, 8 kiirpressi, 3 käsipressi ja 2 lõikamisemasinat. Meie suurim trükikoda „Lindforsi pärijad“ võistles Stokholmi keskmiste trükikodadega, kuna Norstedt ja Soner, mis praegugi veel Rootsisis suurem kirjastus, omas 1883. a. 14 kiirpressi. Kuid ajaga sammudes kaasa laiendatakse sisseaadeid ja kiirpressi kõrvale asub ajalehtede trükkimiseks vajalik rotatsioonimasin.

Vanemal ajal muretseti masinad loomulikult Saksamaalt, nagu seda tegi Venemaa ja

teised Põhjamaa riigid. Arvatavasti muretseti masinad Lübeckist.

Trükkimiseks vajati peale presside veel kirja, kirjatähti ehk n.n. tüüpe.

Meie esimestel trükikodadel 17. ja 18. sajandil ei võinud olla suurt kirjade tagavara, kuigi liigid mitmekesisemad olid, kui moodsas trükikojas. Omandas ju Tartu ülikooli trükikoda peale kreeka tähtede veel hommikumaa keelte tüüpe: süüria, hebreaa; nii et koguni Peterburist 18. sajandi algul teoseid Tartu trükkimiseks saadeti, kuna venelastel need tähed puudusid.

On teada, et esimene Rootsi ülikool parandas teise Rootsi akadeemiale 1688. a. 21 tervet ja 16 poolt kasti tüüpidega; võiks oletada, et nende kaal ei ületanud 1000 naela. Riia linna trükikojal G. M. Mülleril oli samal ajal (1684. a) aga 3231 naela kirja, mis osutab ülikooli trükikoja nõrgemat tegevust.

19. sajandi algul — 1805. a. oli Tartu Grenziusel juba 5218 naela kirja, millele ülikool lisaks muretsetes veel 1500 naela (vene ja hommikumaa keeled).

1880. a., mil trükitegevus hoogu võttis ja tekkisid uued trükikojad üksteise järele, oli loomulikult ka kirjade arv veel suurem. Tallinna „Lindfors'i pärijad“ omasid 471 puuda, Eestimaa kubermangu valitsuse trükikoda 380, ning Gressel 250 ja Brandt 249 puuda kirja, teised märksa vähem.

Suurem osa kirja oli fraktuur, ehk n. n. gooti kiri, mis seletatav Saksa mõjuga, mitte ainult meie trükikunstis, vaid terves kultuuris, kuna antikvat ainult ladina raamatute trükkimiseks vajati. Grenziusel oli fraktuur-cicerod 540 naela, fraktuur-korpust 400 naela, teisi liike märksa vähem.

Korpus ja cicero olid tarvitavamad suurused. A. Simon Tallinnas tellis 1665. a. kursiiv-cicerod ja korpust kui ka kreeka cicerod (cicero graecum).

Viimasel ajal on olukorrad muutunud antikva kasuks ja 1929. a. ilmunud eestikeelsetest raamatutest oli rohkem kui pool ladina kirjas (54%).

Kust muretseti trükitähed? Kindlasti, nagu pressidki, Saksamaalt. 1807. a. muretsetes ülikool tüübid Breitkopf ja Härtelilt Leipzigit.

Trükikoja tegevuse intensiivsust osutab mitte ainult trükimasinate arv ja tüüpide hulk, vaid ka trükitehnikute osavõtt.

Nähtavasti töötasid meie 17. sajandi trükikojad paari inimesega, eriti kui tegevuses oli

Karl Jentson

pühitses 17. jaan. 1931. a. oma ametitegevuse 35-aastast juubelit. Asunud ametiõppimisele Tartus, E. Bertelson'i kivitrukikojas 19. detsembril (u. k.) 1895. aastal; töötas hiljem kauemat aega Tallinnas k.-ü. „Päevalehe“ litograafi osakonna juhina, kust siirdus Tartu Laakmann'i graafilist ettevõtet juhtima. K. J. on algusest peale „Poligraaf“ liige, olles nim. ühingu esimeseks esimeheks.

ainult üks käsipress ja koguni 18. sajandi keskel oli Põltsamaa trükikojas üks trükkija, kes samal ajal oli ka laduja. Nad ei töötanud iseisvalt, vaid nagu eelpool selgus, olid palgatud kas ülikooli poolt, nagu Tartus, või gümnaasiumi ja linna poolt, nagu Tallinnas. Neile muretseti korter, makseti palka, kuid puuduvad andmed, et ka sellid oleks palka saanud. Reusner trükkis näiteks kahe aasta jooksul ca. 12 (1—2-poognalist) peo- ja matusekõnet, mille tõttu ta vaevalt vajas abilist.

18. sajandil leiame juba töölisi trükikodades, sest et koguni esimene Peterburi trükikoja sisseadmisel 1711. a. kutsuti töölisi Tallinnast ja Riiaast. Grenzius Tartus töötas algul 2 selliga, kellest üks oli Tallinnast, teine Königsbergist. 1805. a. oli tal kolm abi ja nende arv tõusis 1809. a. kaheksani.

Võib öelda, et üheks põhjuseks meie trükikunsti nõrgal levimisel kuni 19. sajandi keskteni oli tööliste küsimus, mille tõttu trükkimine kodumaal palju kallimaks läks, kui välismaal. Vastava haridusega omad inimesed siirdusid teistele, rohkem tulutoovamatele tööaladele. Tuli otsida välismaalasi, kuid nende hankimine oli seotud raskustega, eriti passimuretsemisel. Tuli leppida siis nõrgemate jõududega, kes Riiaast minema kihutatud, nagu Grenzius räägib, kuna paremaid meelitavad endale teel Saksamaalt Eestimaale Miitavi ja Riia. Needki, kes päralt jõeavad, ei kodune meie oludega ja peasi, neid ei saanud vallandada tööpuuduse korral, nagu omamaalast.

Trükimasinate arvu suurenemisega kasvas ka tööliste hulk ja meie leiame 1880. a. Eestimaa kohta järgmisi arvusi: Tallinnas „Lindfors'i pärijate“ trükikojas oli 17 töelist, neist 5 ladujat ja 1870. a. oli nende arv koguni 24; Eestimaa kubermangu valitsuse trükikojas töötasid 11 töelist. Teistes oli palju vähem. Provintsis — Haapsalus ja Rakveres kumbaski trükikojas ainult 1 tööline. Kogusummas 11 trükikoja peale 68 töelist ja neljas litograafias 30, sellega kokku 98.

Soomes oli samal ajal aga 20 trükikojas 217 töelist, ja Krögeri trükikoda Riias omas üksi palju rohkem ametnikke ja töölisi, kui

Eestimaa trükikojad kokku — 130. 1923. a. oli Tallinna 24 trükikojal juba 722 töelist.

Kokkuvõttes arenes meie trükikunst väga aeglaselt kuni 19. sajandi keskeni, alles siis hakkas tekkima trükikodasid suuremal arvul.

Sama arengut selgitavad ka eestikeelsete trükitoodete arvud üksikuil sajandil: 17. sajandil 55 teost, 18. sajandil umbes 155 teost, 19. sajandil 5500 teost ja 20. sajandil üle 15.000, s. o. kogusummas üle 24.000 toote.

Eesti iseseisvuse ajal, s. o. viimasel 12 aasta jooksul on ilmunud üks kolmandik kogu arvust, s. o. 3 sajandi toodangust.

„Silmapaistvaist“ kuulutustest

J. Veikesaun

Meie ajalehtede ja ajakirjade kuulutuste üle nurisetakse tihti: nad pole küllalt silmapaistvad ja on inetud. Nuriseb kuulutaja ja sedasama teeb ka mõni vahetalitaja — kuulutuste agentuur, trööstides kuulutajat sellega, et kui tema läbi kuulutatakse, siis annab ta omalt poolt tasuta ladumise kava ehk plaani, kuidas laduda kõige silmapaistvalt ja ilusamalt. See on üks omalaadiline tarvitava püüdmise võte ja leiab kasutamist peaaesjalikult „Eta“ kuulutusbüroo poolt. „Eta“ kavade järele laotud kuulutusi leidub Tallinna päevalehtedes juba kauemat aega. Nad on tunda sellest, et kuulutuse tekst on laotud võimalikult kokkusurutult ja enamuses suurtähtedega, et rohkesti tarvitatakse igasuguseid punktikesi, tähekesi, klambrikesi ja muud kribu-krabu, mis leida trükikojas. Peale selle raisatakse rohkesti ruumi mitmesuguste joonekombinatsioonide peale. Ja selletõttu nad paistavad silma teiste kuulutuste hulgas leheküljel. Kas neid, hoolimata silmapaistvusest, ka läbi loetakse, seda ma ei tea, kahjuks. Et aga tihe ladu ja suurtähed raskelt loetavad, siis võib oletada, et „Eta“ kuulutused silmapaistvusest hoolimata, tihtigi lugeja enneaegu ära tüütavad.

Tänavuses ajakirjanikkude liidu koguteoses „Õitsituled“ on „Eta“, kui nimetatud koguteose kuulutuste korjaja, lasknud laduda need oma kavade ja joonistuste järele.

See tegu on väga õpetlik ja mõndagi selgitav, kõige pealt „Etale“ enesele, kui ta tahaks võtta õppust. See näitab kõige pealt, et on suur vahe ajalehe ja ajakirja kuulutuste vahel. Ajalehes on ühel leheküljel mi-

tukümmend enam-vähem ühesuurust või sarnast kuulutust. Väga arusaadavalt on seal silmapaistvuse küsimus esimesel kohal ja sellepärast on „Eta“ veiderduskuulutustest seal pisut tulu: kuigi need enamuses osas raskelt loetavad, paistavad nad vähemalt silma teiste seast. Ajakirja leheküljel kõigub kuulutuste arv ühest neljani. Kes kavatseb ajakirja kuulutusi lugeda, sellele paistavad kõik ühel leheküljel olevad kuulutused ühevääriselt silma, ja seega langeb ära iga alus ehk põhjendus sellele kuulutuste moonutamisele, mis esineb „Õitsituledes“. Väga selgesti on see näha kahest terveküljelisest kuulutusest: Pangamaja Scheel ja Eesti laenupank. Esimene on vaba kõigest ülearusest: lehekülje keskele on paigutatud lühike tekst ja see mõjub kainelt ning asjalikult, nii nagu peabki mõjuma rahaasutuse kuulutus. Laenupanga ja Eesti Unioni ühine kuulutus mõjub otse vastupidiselt: väga ebaasjalikuna. Lookas ridade üksteisest läbijooksmisele ei leia ühtki põhjendust. Sama põhjendamatu ja segav on Eesti Unioni kinnituslade osaline suurelt ladumine. Kuigi võidaks öelda, et tule- ja elukinnitused on tähtsamad teistest kinnitusladest, kuid laotud sellisena, et tule- elukinnitused peaaesjalikult silma paistavad, võib jääda segaseks kahe peenikese rea kuuluvus sõna „kinnitused“ juure. Iga erapooletu otsustaja asub kahtlemata seisukohale, et mõlemad eelpool toodud kuulutused silmapaistvuse poolest täitsa ühevääriselised on.

Üheks tähtsamaks puuduseks „Eta“ kuulutuste juures nii ajalehis kui -kirjes on kuulutaja endaväärtuse-tunde täielik mahakisku-

mine: ta paigutab kuulutaja (kuulutuse näol) kord nurgeti, kord põigiti, teinekord alt üles jooksmata, vahest ülalt alla, risti ja põigiti, lühidalt, ikka mingisugusesse ebaharilikku olekusse ja seda kõik et aga „silma paista“. Kujutagem korraks ette sedasama tegelikus elus: mis arvaks pealtvaatajad, kui mõni asjalik ja soliid äri- või rahamees hakkaks inimeste kokkumeelitamiseks ja et „silma paista“, oma äri ukse ees või mujal nähtaval kohal hundiratast lööma või tiritamme kasvatama. Või leiab „Eta“, et see on väga otstarbekohane? Unustatakse alati ära, et kui inimese üle otsustatakse harilikult tema riituse järele, siis äri üle otsustatakse tema kuulutuse järele. Üldse lubab „Eta“ endale veiderdusi rahaasutuste kuulutuste arvel: milleks need kaks joont põiki üle Komertspanga kuulutuse ja mis tähendavad kolm konksu Linnapanga kuulutuses — kas linnavappi? Riigihoiukassa pearida on uputatud lilledesse ja Eesti Rahvapangal on joonehitused ja tähed, mis mitte midagi ei ütle.

Nii pisut kuulutuste ilusast väljanägemisest. Kui jätta kõrvale need kuulutused, mis laotud silmapaistmiseks raskete jooneraamidega, nooltega, klambritega ja muu ülearu-sega ja vist ei tohiks selletõttu pretendeerida „iludusetiitlile“ ja võtta ülejäänud — siis ei eraldu need millegagi harilikest ajakirja-kuulutustest, mida laovad harilikud surelikud ladujad ilma „Eta“ kavadeta. Kui aga võtta vaatluse alla kuulutuskülgede kokkumurdmist, siis võib öelda paljude lehekülgede kohta ainult halba ja ettenägematust „Eta“ poolt. Näiteks kaane kolmas külg: ülemise kuulutuse väga silmapaistev raskuspunkt on paigutatud pahemale äärelle, kuna alumisel kuulutusel on see keskel. On see ilus, kui võtta lehekülge tervikuna? Harilik laduja poleks kindlasti teinud seda! Lhk 143 oleks kindlasti võitnud väljanägemises, kui oleks paigutatud Gloria-Palace kuulutus alt üles. Üldse on imelik, et „Eta“ võimalikuks pidas sarnast kuulutust, mille raskuspunkt on üleval äärel ja all tühjus! Ka lehekülg 147 näeks kenam ja tasakaalukam, kui paigutada Einpauli kuulutus ülevalt alla. On veel vähemaid puudusi siin ja seal. See näitab, et „Eta“ pole teinud lehekülgede kokkuseadmist tarvilise hoolega ja „ilu“ küsimustes veel nõrgavõitu.

„Eta“ tarvitab heameelega vinjette, mis leida trükikojas, kuulutuste ilustamiseks. Kuid, õnnetuseks, väga sobimatuid. Ei tea, mis ühist

on Sultan-Flor tubakavabriikul selle mehega, kes raiub mõõgaga alasit. Ja miks on Eesti Ühistegelise kindlustuskeskseltsi kuulutus ilustatud lillekorviga? Samuti on Kreenbalti kuulutus ilustatud vinjetiga, mis millegagi ei kriipsuta alla kuulutaja ala. Sellist ebakohaste vinjettide tarvitamist ei saa kuidagi pidada soovitavaks. See tekitab valesti mõistmist ja naeruvääristab kuulutuse.

Kuid mis kasu on kõigist vinjettidest ja poognasridadest, kui kuulutus on raskelt loetav! See on „Eta“ kuulutuste suurim puudus. Täitsa uskumata on, kui vähe tähelepanu pööratakse seal kuulutuste loetavusele. Kuulutuse ruum on tihti täidetud üleearuste ilustustega ja tekst laotud petit- ja nonpareille-kirjadega. Näiteks „Mars“ kuulutus. Esiteks on sel kuulutusel liig lai raam — 2½ cicerot, siis on ka raami ja teksti vahel 2½ cicerot tühja ruumi, algusesse on paigutatud kolm tähte ruumi täiteks ja tekst on laotud enamuses nonpareille-kirjast ja hästi tihedalt. Kas usub „Eta“ et sarnaseid peenekirjaga laotud kuulutusi ka loetakse?

On teisigi sarnaselt laotud kuulutusi: Rahvapank, Moser & Co, „Kaja“, Riigihoiukassa, Polaris ja muud. Samuti on raskelt loetavad need kuulutused, mis on laotud terveni suur-tähtedest. Eeskujulikult halb on selle poolest kindlustusselts „Eesti“ kuulutus. Tekst terveni laotud petit Klinger suur-tähtedest nii tihedalt kui võimalik ja ridade vahed täidetud sakiliste joontega. Peab tunnistama, „Eta“ on teinud selle kuulutuse juures kõik mis võimalik, et vähendada selle loetavust. Sama puudus all kannatavad ka Kreenbalti ja Talu kuulutused. Ka Højgaard & Schultzi kuulutus on laotud suur-tähtedest ja tema erialad surutud nurka, tehes halva ja üleearuse sõnapoolituse.

Ajalehtede kuulutustest on „Postimehe“ kuulutus väga ebaviisakas: miks peab terve kuulutus olema nurgeti leheküljele paigutatud? Loetavamaks ei saa ta seeläbi kuidagi, seda enam, et kiri millest ta on laotud, on raskelt loetav ja ebakohane. Sama kirja on tarvita-tud ka Riigihoiukassa kuulutuse ladumiseks ja siia ei kõlba ta ka. See kiri oleks kohane mõne moeäri kuulutusele või muule sarnasele ja näitab selgesti et „Etas“ ei osata valida kuulutus-tele kohaseid kirju. Sama viga kordub vähemal määral muudegi kuulutuste juures.

Kui kõik eelpooltoodu kokku võtta ja küsida, kas võivad olla „Eta“ kuulutused millegi poolest eeskujuks, siis võib vastus olla ainult

eitav. Ehk olgu siis, kui öelda, et nad on eeskujuks, kuidas ei pea laduma kuulutusi.

„Eta“ on teinud halba nalja kuulutajate arvel, tehes nende kuulutused veidruse poolest silmapaistvaks, kuid raskelt loetavaks. Peaks jõutama arusaamisele, et ei kõlba laduda kuulutusi terveni suurtähtedest nende raskelt loetavuse tõttu ja et kuulutuse juures on väike-

tähtede loetavus kaugelt tähtsam kui suurtähtede petlik „ilu“.

Lõpuks tahaks öelda, et leidsin ka ühe päris loetava „silmapaistva“ kuulutuse. Kuid kahjuks ainult ühe. Nimelt Karl Lembergi kuulutusega võib päris rahul olla: on silmapaistev, tekst laotud ülevaatlilikult ja ilustus tabav. Ärinimi oleks võinud olla küll suurem.

„Veiderduste“ kaitseks

H. Malm, ETA reklaamijuht

„Päevalehe“ trükikoja masinate alt tuli äsja välja töö, mille kuulutusosaga võiks enam-vähem rahul olla iga reklaamimees, kuid mille üle näib pahane olevat trükikoja juhataja, hra J. Veikesaun. See töö, mis nii väga pahandanud hra V., minule ja kuulutajaile aga valmistanud rõõmu, on „Õitsituled“ 9.

Nimetatud hra V. eelpool toodud kirjutises „täie faartiga“ tungib kallale ETA kuulutustele, leides, et need on veiderdused ja mitte kuulutused, näidates, et just selliselt ei pea kuulutama. Meie agendid selle vastu aga kõnelevad teisiti, sest kuulutajad on teinud meile komplimente ja pea üksmeelselt tunnistanud, et kord ometi on kuulutusel ka „nägu“.

„Õitsituled“ olen saatnud välismaa kolleegidele ja seal on kuulutusküljed erilise tähelepanu osaliseks saanud.

Kui ma tänavu peaksin sõitma Viini, üle-euroopalisele reklaamimeeste kongressile, siis võtan kaasa „Õitsituled 9“ ETA prooviraamatuna ja ma olen veendunud, et üldiselt need kuulutused erilist tähelepanu leiavad.

ETA kuulutusist on meie ladujad mõndagi õppinud. ETA kavandi järgi laotud Agfa kuulutus rändab ringi ümber maailma. Imperiali tehased Londonis kirjutavad, et Eestis ilmunud nende kuulutused on parimad omal alal. Ja need on ometi inimesed, kes midagi teavad reklaamist!

Ühest küljest olen osalt nõus hra V-ga: ajakirjades ei tarvitse anda kuulutusile eriline silmatorkav ilme. Kui aga tegemist on kümmekond kuulutusküljega, siis peab neid silmatorkavalt laduma, sest siis lihtsa uudishimu pärast vast loetakse mõnigi kuulutus läbi. Selles arvamises on tänapäeval kõik maailma kuulsamad reklaamimehed ja ka

meie klientuur, milline on ETA „veidertuste“ tõttu läinud aastal kasvanud üle 100% võrra.

Ma ei tea, milliseid teadmisi reklaami asjus omab hra V., tean vaid, et ta kuulub meie nende väheste trükurite sekka, kes oma kutsetööd võtavad tõsiselt. Vast lubatakse siis, et ma siin hra V. ja tema maitset pooldajatele ütlen, et sellised kuulutused, mis näivad temale meeldivat, on ammu juba kolikambri heidetud.

Ma olen mõnikord teatrist, kinost või kontserdilt lahkunud, sest ettekanne ei meeldinud minul. Aga kas ma isikliku maitse pärast võin hakata arvustajaks, kui see minu eriala pole? Kui hra V. kõneleb trükiasjandusest, siis tõstan ta ees mütsi, kuid reklaami asjus, armas hra V., jätke oma liistude juure need, kes oma ala õppinud samuti, kui Teie trükiasjandust.

Kuulutus peab laotud olema sellisena, et ta teistest silma torkab. Lubatud ja otsitud on igasugused ETA taolised veidrused. Kui need veidrused ka hra V-le ei meeldi, nad meeldivad teistele asjaomastele.

Hra V. arvates peab krediiditasutise kuulutus tõsine ja „soliid“ olema. Sellega, et Teie niisuguse rea kirja panite, näitate lausa, et Teie arusaamine reklaamist on 20 aasta võrra vananenud. Ma võin Teile näidata välismaa pankade kuulutusi, kus pangandus on samasugune äri, kui paberosside pakkumine. Ja miks peab panga kuulutus teistsugune olema kui õllevabriku oma? Kas seepärast, et pank laenab raha õllevabrikule? Välismaal meelitavad pangad igasuguste „veidrustega“ rahamehi tooma omi korjatud sente panka, meil aga, hra V. arvates pank ei tohi kasutada neid teid, mis avastatud reklaamis ja milliseid kasutab kogu maailm! Ameerikas on suur reklaamitegija kirik, kuid misguseid teid tarvitaksite Teie hra V. Eestis?

Mahategemistega ei ehitata vaid võrdlustega. Nii siis armas lugeja, võta „Õitsituled 9“ ETA veidrustega ja „Kaitse Kodu“ juubelinumber (Nr. 5) hra V. maitse järele laotud kuulutustega. Üks kui teine on laotud „Päevalehes“ ühedest ja samadest kirjadest ja vististi ka samade ladujate poolt.

„Õitsitulede“ kuulutuste laost näeme, et „Päevalehel“ on moodsad kirjad ja head ladujad, „Kaitse Kodu“ järele aga otsustades peab mõne kuulutuse kohta ütleva, et tegu on noaegse kraamiga. Tõsi, ühes kui teises

leiame kuulutusi, mis oleksid võinud teisiti olla, kuid nii ühe kui teise töö juures ei annud aeg mahti palju järelemõtlemiseks. Selles vist on ka hra V. minuga ühes arvamises.

Kui murdmise tõttu mõni üksik kuulutus „Õitsituledes“ mõjule ei pääsenud, siis pole selles kuulutusladu süüdi, sest sama kuulutus jääb ikkagi päris heaks kui ta satuks teisele kohale. Laokavandite valmistamisel puudus minul murdmise kavand ja sellega on vist mõnigi ebatäpsus seletatav.

Kui palju masinaladujad meil tõeliselt laovad?

J. Preast

See on küsimus, mis vajab selgust, kuna liiguvad mitmesugused kuulujutud, mis igapäevase tegeliku tööga kuidagi kokkukõlas ei ole.

Ladumismasinade osakondade juhatajad, kellel muu seas ülesandeks ladujate tööd kontrollida, peaks siin appi tulema. Sel teel saaksime enamvähem kindla ülevaate ladujate võimetest, ega tarvitseks meil kuulujutude peale tugenedes võimatut võimalikkuse pidada.

Näiteks, teatakse kõnelda, et mõnes Tallinna trükikojas ladujad kaugelt praeguse normi ületavad. Leiduvat isegi sarnaseid ladujaid, kes kehtvalt 9000 tähte tunnis (!) laovad.

Oma tähelepanekutest järeldades võiks öelda, et see pole usutav — vähemalt meie oludes mitte — lõhnab kõmu järele. Küll leiduvat Ameerikas, seal piiramata võimaluste maal, kuhu kõik paremad ladujad kõrge palga lootuses koonduvad, sarnaseid, kes 8000 kuni 9000 tähte tunnis laovad. Kuid see sünnib Ameerikas, seal, kus, nii öelda, masinate sünnipaik ja igasugused uuendused, mis tööd aitavad kergendada, viibimata läbi viiakse. Rääkimata korralikkudest käsikirjadest.

Meil olevad ladumismasinaid jätavad aga uuenduste ja täienduste poolest veel mõndagi soovida. Ka ei suudeta meil neid niivõrt korras hoida, kui seal, kus igasugused osakesed käepärast ja kulunud ehk viga saanud kohe uute vastu ümber vahetatakse.

Et meil ladujaid leidub, kes 7000—8000 tähte tunnis laovad on ju õige, kuid ka see ei sünni järjekindlalt, vaid on rohkem õnneasi!

Nende ridade ülesanne ei ole meeleolu luua, vaid pilku heita sellele, kui palju ladujad meil tõeliselt igapäev sihikindla ja kestva töö juures laduda suudavad.

Mis meie ladujaid ei lase tarviliselt välja areneda ja ladu tagajärgedele takistavalt mõjub on, minu arvates halvad ja vigased käsikirjad. Keelelisi vigu leidub käsikirjades niivõrt palju, et ladujal kaob usaldus käsikirja kiireks jälgimiseks ja ladumiseks, ning ta sunnitud on mõttekäiku jälgides käsikirja vigu parandama.

Ladumismasinade peatöök meil on ajalehed oma korratute ja halvastikirjutatud käsikirjaribadega, ning kitsaste laduveergudega, asjaolud, mis kõik takistavalt mõjuvad tähetuhandetele.

Kui sarnastes oludes tehtud tööd kontrollida, siis näeme, et leidub küllalt ladujaid, kes järjekindlalt 6000 tähte tunnis välja ei lao. Tuleb leppida vähemaga; mõnikord isegi nii vähega, et ladujal endal piinlik hakkab.

Kuid asja tundja ei hakka sellepärast veel ladujat süüdistama, kui ta näeb, et seal mitte hooletusega tegemist ei ole.

Õigem on laduja võimeid selle järele hinnata, mis tema kogu tööaja kestvusel kokkuvõetult on suutnud anda.

Oma kogemustest tean, et laduja hommikul tööd algades esimesel tunnil õige vähe laob, see kulub temale, nii öelda, hoovõtmiseks ja masina vallutamiseks. Samuti näitab ka lõputund jälle tagasiminekut. Sellepärast ei ole õiglane sellest järeldusi teha, kui laduja mõni tund „üle normi“ laob. See ülejääk läheb, nii öelda, puudujäägi katteks.

Mis puutub raamatu ja laiemaveeruliste ajakirjade ladusse, siis läheb see teadagi

hoogsamalt kui lehe ladu. Aga ka siingi jä-tavad käsikirjad palju soovida. Sagedasti on neid mitu inimest ennem parandanud, sõnu läbitõmpanud ja juure kirjutanud, küll joone peale ja alla.

Kuid raamatu ladu tuleb meil ikkagi niivõrt vähe, et seda ei saa arvestada.

Kokkuvõetult oma tähelepanekutest pean järeldama, et meie oludes küll vaevalt trükikoda leidub, kus ladujad nii kaugele oleks arenenud, et 9000 tähte tunnis „välja löövad“, nagu kuulujutud seda tõendavad.

Mis puutub välismaa ladunormidesse, siis tõuseb see mõnel pool, näiteks Rootsis, Soomes ja Tsehho-Slovakkias küll kuni 6500-ni. Mujal aga püsib sarnasena nagu meil. Rumeenias, Hispaanias, Ungaris, Norras ja Prantsusmaal jälle 500 tähe võrra vähem — 5500. Raske on eemalolijal otsustada, millest see väike vahe on tingitud.

Ka ladujate õppeaeg läheb mõnel pool — Hollandis ja Inglismaal — sootuks meie omast lahku, kestab kauem. Inglismaal veel eriti kaua.

Eesti-Soome-Läti trükiteösturite kongress

Tallinnas, 31. mail ja 1. juunil 1930. (Eelmise päeva kirjeldus v. „E. Gr.“ 3/4 — 1930)

Teine kongressipäev algab Läti raamatutööstuse ettevõtjate ühingu esimehe A. Oschinschi referaadiga teemal

LÄTI TRÜKITÖÖSTUSE ÜLDINE SEISUKORD JA ORGANISATSIOONI KÜSIMUS.

Selle referaadi põhilausestena võib märkida:

Maaüldise mõju Läti polügraafilise tööstuse peale. Tööliste arvu võrdlus polügraafilises tööstuses enne ja pärast sõda. Praegune raamatutööstuse seisukord statistiliste andmete järgi.

Tüübilised pärast-sõjaaegsed nähtused. Raamatuköitmisettevõtteid mitteasjatundjate käes. Mitteasjatundjate töö tagajärjed raamatuköitmisettevõtteis.

Kaitseabinõud loomuvastaste nähtuste vastu pärast sõda. Ettevõtjate liitumine Läti Raamatutööstuse Ettevõtjate Ühingu. Ühingu ülesanded (sihid) ja tegevuspiirkond.

Töövahekorra korraldamine töövõtjatega kollektiivse töölepingu abil. Palgatarif. Õpilaste määrused.

Erihariduse küsimused. Koostöö töölistega viimaste tehnilise hariduspinna tõstmiseks. Erikursused ja erikool.

Abinõud ebaausa võistluse vastu. Ühine võitlus töölistega tööstuse kahjulikkude elementide vastu. Toetus soliidsele ettevõttele. Krediidiandmine ja sellest keeldumine kui abinõu ebaausa võistluse vastu. Finantsilised abinõud ebaausa võistluse vastu.

Abinõud ebaausa võistluse ärahoidmiseks. Abinõud uute ettevõtete asutamise piiramiseks. Hankijate kaasabi võitluses ebaausas võistluses.

Tööpuuduse mõju ebaausale võistlusele. Proviinti trükikodade osa hindade mahasurumises. Abinõud sellest tekkinud ebaloomulikkude nähtuste vastu.

Ettevõtjate ühingu liikmete eesõigustatud seisukord materjali, paberi jne. sisseostmisel.

Liitumine teiste majanduslike organisatsioonidega raamatutööstuse edendamiseks ja tervendamiseks.

Teesid.

1. Edurikkaks võistluseks ebaausa võistluse vastu on tarvilik Balti riikide raamatutööstuse ettevõtjate ühingu teie liitumine, et ühes riigis ettevõetud abinõud saaksid täielise toetuse teiste riikide ühingu poolt. Näiteks peaks ühe riigi poolt väljakuulutatud boikott ühe hankija kohta kõigi liitriikide poolt läbi viidama.

2. Sihikindlaks tegutsemiseks ja sagedamaks mõtetevahetamiseks näib olevat tarvilik sagedam perioodiline Balti riikide, ühes Leeduga, raamatutööstuse ettevõtjate kongressi kokkukutsumine.

Resolutsioon.

Kongress otsustagu:

Balti riikide raamatutööstuse huvide mõjuvaks esindamiseks üles seada rahvusvahelisel kongressidel ühised kandidaadid presiidiumidele ja komisjonidele Eesti, Soome, Läti ja Leedu poolt, et hoiduda II rahvusvahelisel kongressil ilmsiks tulnud nähtusist, kus täh. riigid ei saanud kohta ega häält presiidiumis.

*

Oma referaadi lõpetades A. Oschinsch kannab ette K. Mischke'lt koostatud kõne,

RIIGI- ja ERATRÜKIKOJAD LÄTIS, mille sisu kokkuvõetult järgmine:

Riias on järgmised riiklikud trükikojad:

- 1) Valsts spiestuve (Riigi trükikoda).
- 2) Valstspapiru spiestuve (Riigi väärtpaberite trükikoda).
- 3) Armijas spiestuve (Kaitseväe trükikoda).
- 4) Satiksmes Ministrijas spiestuve (Teedeministeeriumi trükikoda).
- 5) Galvena Štaba geodesijas-topografijas nodalas litografija (Kaitseväe peastaabi topograafia-osakond).
- 6) Arodskolos spiestuve (Tööstuskooli trükiosakond).

Läti vabariigi iseseisvuse algaastail, mil era-trükikodasid suuremal arvul evakueeriti ning paigalejäänud olid tööga üle koormatud, asutati riik-

likud trükikojad alguses väikeste ettevõtetenä, milised möödunud 10 aasta jooksul jõudsasti on laienenud.

Kõik 6 riiklikku trükikoda on seatud sisse suuremalt osalt riigi kulul, neile on antud kasutada suured tegevuskapitalid ja pealegi on nad vabastatud maksudest.

Riiklikele trükikodadele on kindlustatud seadusega ainuõigus mitmesuguste tööde valmistamiseks. Peale riiklike tööde, nagu rahamärgid, postmärgid, tempelmärgid, panderollid, kaubandus- ja tööstuspatendid, veksliblanketid, obligatsioonid jne., on Väärtpaberite trükikojale antud ainuõigus trükkida erasutistele aktsiaid, pantlehti, osatähti, loterii-pileteid jne.

Kaitseväge trükikojal on ainuõigus valmistada kaitseministeeriumile tarvisminevaid plankette, raamatuid, samuti kuulub temale ka ajakirja „Latvijas Kareivis“ trükkimine.

Riigitrükikoda trükib „Riigi Teatajat“ (Valdības Vestnesis) ja täidab kõigi riiklike, muuseumi erasutiste, tellimisi.

Suurte väljaminekute katmiseks hindavad riiklikud trükikojad võistluspakkumiseta antud töid väga kallilt. Näiteks arvas Riigi trükikoda 1928. a. riiklike tööde tegelikele kuludele juure 27%-lise tulu.

Kaitseväge trükikojal on muuseumi veel eriline soodustus. Seal töötab umbes 15 kaitseväeteenistuses viibivat kirjaladujat harilikku sõduri palgaga, keda sunnitakse tegema ületunde madala tasu eest. Tööde kohaletoometamiseks kasutab trükikoda kaitseväge veoabinõusid.

Võrreldes eratrükikodadega on riiklikel trükikodade suured ametnike koosseisud ja töö on jaotatud eaproduktiivselt.

Tugevaks võistlejaks eratrükikodadele on ka Riigi Tööstuskooli trükiosakond, kuna see koolina saab riiklikku toetust ja valmistab äärmiselt odavate hindadega nii riiklike kui ka eratöid. Seejuures ei hoolitseta küllaldaselt õpilaste tehnilise oskuse omandamise eest, kuna nad on sunnitud teenima endale ülalpidamist.

Kaitseväge peastaabi Topo-litograafia-osakond ei takista eraettevõtteid, kuna ta valmistab töid ainult oma tarbeks.

Riiklikud trükikojad ei kuulu ükski ettevõtjate ühinguisse, vaid nad töötavad omaette.

*

Selle järel on sõna Soome Trükitoösturite Ühingu esimehel *K. F. Puromiehel*, kes pikemas kõnes kuulajate ette maalib pildi

TRÜKITÖÖDE HINNATLEMISEST SOOMES.

Kõikjal ärimaailmas kaevatakse selle üle, et suur võistlus surub hinnad sel määral alla, et ärielu satub sagedasti väljakannatamatusse seisukorda ja tuntakse olevat tarvis midagi teha sellest seisukorrast pääsmiseks. Teiselt poolt väidetakse, et vaba võistlus on ainuke õige äritegevus ja et vaba võistluseta ei ole mõeldav mingi areng või edasijõudmine maailmas. Milline neist väiteist on õige? Inimese endaalhoiu tung on sunnitud ärielu parimaid mehi mõtlema abinõusid musta võistluse ja sellest tingitud kurbade tagajärgede takistamiseks. Ei peaks ju ühiskonnalgi olema kasu

sellest, et toodete hindu surutakse võimatult alla, mille järelduseks on niivõrra madalad tööliste palgad, et neil oma perekonnaga raske on sellega läbi saada. See omakorda tekitab puudust ja viletsust ümbruskonnas. Ei mõju ka alalised pankrotid lõppude-lõpuks midugi kui halvasti äri-elule, kõigutades seda. See olgu öeldud ärielust üldse, kuid selle raamidesse mahub ka trükitoöstus. Võisteldagu töö headuse ja selle kiire valmistamisega — see on terve võistlus; aga ka siis ei tohi suruda hindu minimaalsusteni, milline taktika viib nii selle tarvitaja kui ka tema ümbruskonna hävimisele.

Seda on ka meie maa trükitoösturi tähele pannud ja pärast mitmeid katseid on läinud ka korda koostöö abil tuua veidi parandust hinnatlemis-süsteemi.

Meil ei ole olnud mingeid hindade arvestamise juhtnõore seni, kui kinnitati Soome trükitoösturite palgamaksmise tariif 1900. a. — kui mitte arvesse võtta Helsingi ladujate juures umbes kümne aasta jooksul tarvitatud n. n. kantlik-süsteemi. Hinnad kalkuleeriti harilikult väga mitmel ja teineteisest erineval viisil, mis oli tingitud sellest, et igal faktoril oli oma arvestamissüsteem, mida ta meeleldi teistele ei avaldanud. Võistlus tol ajal ei olnud kaugeltki nii terav kui praegu, sest trükikodade arv oli palju väiksem, ka olid need võrdlemisei väikesed, tööd ei olnud ruttu, suuremate tööde trükkimine võis kesta ka aastaid, sest neid sooritas harilikult üksainus laduja. Aegamööda tekkis uusi trükikodasid juure, suurendades võistlust, ja see põhjustas arusaamisele jõudmise koostöö tarvidusest hinnatlemise alal. Esimene sellisarnane leping on vist aastal 1900 sõlmitud leping kõigi riigipäeva tööde kohta. Veidi hiljem lepiti trükikodade vahel kokku, et üks trükikoda ei tee ajakirjade trükkimist odavamalt kui seni töö sooritanud trükikoda seda tegi.

1907. a. alul leidsid Helsingi trükikodade faktorid, silmas pidades kasvavat võistlust, tarvilikuks astuda mingeid samme ses asjas. Siis töötati välja minimaalsete hindade tariif, mis sisaldab 12 määritlemist harilikumate tööde hinnatlemise kohta, mis kujunes seega esimeseks sammuks mainitud tööde hindade kalkuleerimisel. Imeliku juhusena võidakse mainida, et esimene hinnatlemise tariif trükitoöstuse kodumaal, Saksamaal, on pärit samast aastast, mil „Deutscher Buchdruckerverein“ oma aastakoosolekul Mannheimis kinnitas ühel häälel trükitoöstuse tariifi.

Soome graafiliste töösturite liidu kevadel peetud koosolekul 8.—9. juunini 1912. a. kinnitati esimene ülemaaline „raamatu-, ajakirjade- ja ajalehtedetööde trükkimise minimaaltariif“. See tariif, millele alla kirjutasid 75 prots. liikmeid, astus jõusse 1. jaanuaril 1913. a. ja püsis jõus allakirjutajate suhtes kolm aastat (1913—1915).

Kuna neis tariifides puudusid täielikult kalkulaatsiooni alused suuremale osale trükitoöst, nagu näit. kõik aktsidentstööd, alustati Graafilise Töösturite Liidu poolt uue minimaaltariifi loomine, milline tariif sisaldaks kalkulaatsiooni alused enamusele trükitoöst. Esimesel ülemaalisel graafilisel kongressil, mis peeti Lahti linnas 8. ja 9. oktoobril 1915. a., kinnitati selline ettepanek ühel häälel, kuid selle järgi toimimist ei saadud tunnustada

sunduslikuks, sest ei saadud tarvilist arvu trükistöötajaid ühinema kongressi otsusega asutatud tariifiühingusse. 1924. a. anti välja „Juhtnööre trükistöötajate hinnatlemiseks“, mis on uus trükk Lahti kongressi poolt heakskiidetud minimaaltariifist. Kalkulatsioonide kergendamiseks sisaldab juhtmitmeid tabeleid trükihindade kohta, mis puudusid 1915. a. tariifis. Viimane trükk sellest juhust on 1928. aastast, milles on juba kõrgendatud hinnad.

Kuigi minimaalsete hindade tariifi tarvitamine Soomes ei ole veel kujunenud üldiseks, võib siiski öelda, et see on praegu peamiseks aluseks trükistöötajate hinnatlemisel.

Juba enne ülemaalse tariifiühisuse mõtet kerkis terava võistluse tõttu, mis surus hinnad äärmiselt alla, päevakorrale küsimus abinõude leidmiseks selle vastu. Seda mõtet arendati Graafilise Liidu Helsingi osakonna koosolekul 30. dets. 1913. a., kus otsustati asutada komitee vastava ettepaneku väljatöötamiseks, milline ettepanek sisaldaks trükistöötajate hinnatlemise korraldamise ning abinõud teadlikult või teadmata toimepandud minimaaltariifi rikkumises.

See komitee töötas välja mitmeid ettepanekuid lepinguiks ja juhtnööreks kontrollorganile, peale selle veel paar ettepanekut väljaminekute ja sissetulekute üle. 1914. a. 4. märtsil esitatud ettepanekus öeldakse m. s.: Kui trükistööstus tahab üle saada praegusist raskusist, tuleb sel viibimata järgneda teiste tööstusalade eeskujule, mis on end organiseerinud võitlemiseks tööliste poolt oodatavate raskuste võitmiseks ja peale selle veel koondunud püsivaks ja tugevaks koondusiks, mis valvavad nende ühiseid huve majanduslikel ja teistelgi aladel. Nii on näit. paberitehased ühinenud Soome Tööandjate Liiduga, kuid peale selle asutanud erilisi ühendusi oma huvide valvamiseks trükikodade ja teiste tarvitajate suhtes. Samuti on rauatööstuse alal asutatud laialdasi liite oma tööstuse huvide kaitseks.

Komitee poolt ettepanud põhikiri j. t. tulid arutusele üldkoosolekul, mis peale mõningate muudatuste tegemist tunnistas üksmeelselt sellise ühisuse asutamise soovitavaks. See esimene ettepanek tihedama koostöö loomiseks trükistöösturite vahel ei andnud põhjust mingisuguseks edaspidiseiks sammeks, osalt vast ka seepärast, et sama aasta augustis puhkenud maailmasõda muutis ka trükistööstuse olukorra, kus esialgu tehti tööd lühendatud tööpäevaga.

Juba järgmisel aastal, 1915. a. jaanuarikuus, otsustati Graafilise Liidu aastakoosolekul lasta välja töötada uus ettepanek minimaaltariifideks trükikodade ja kemigraafiliste ettevõtete jaoks. Komitee, kelle ülesandeks oli vastava ettepaneku väljatöötamine, valmistas ühtlasi ettepaneku põhikirjaks graafilise tariifiühisuse jaoks, milline ühing pidi teostama minimaaltariifi tarvitusele võtmise ja selle täitmise kontrollimise.

Kuna ülemaalse tariifiühisuse loomine ei õnnestunud, tulid Helsingi trükikodade omanikud 4. jaanuaril 1916. a. kokku ja otsustasid ühel häälel asutada pealinna käsitav tariifiühisus. Vastav komitee sai oma ülesandeks välja töötada põhikiri ja tariif asutatava ühingu jaoks. Umbes kümne üldkoosoleku jooksul 21. 2. 1916 — 22. 2. 1917. a. arutati

komitee poolt väljatöötatud ettepanekuid. Samal ajal koguti isiklikult allkirju ühisuse asutamiseks. 7. detsembril 1916. a. pidas Helsingi Graafiline Tariifiühing oma asutatav koosolekut. Koosolekul tehti teatavaks, et suurem osa Helsingi trükikodade omanikke oli avaldanud nõusoleku ühingusse astumiseks, mõned neist küll teatud tingimustega. Koosolek valis ajutise juhatus, kelle ülesandeks oli kontrollida koosoleku jagatud lepingut, mille järele asutatakse ühine tellimis-, inkasseerimis- ja tariifikontor ühisuse liikmete jaoks. Juhatusel anti volitus kutsuda liikmeid uuele koosolekule käesoleva küsimuse arutamiseks.

8. jaanuaril 1917. a. tuli Graafiline Tariifiühisus uuesti kokku, et arutada juhatus poolt väljatöötatud uut lepingut. Enamus juhatus liikmeid asus seisukohal, et ühise inkassokontori ühendamine teistega ei ole soovitav, vaid tuleb trükikodadel edaspidigi olla otsekoheseks kontaktis oma klientidega, ilma kontori vahetalitusega, mis pealegi mõjaks trustistumisenä, kuna tegelikult trükistöösturite käesolev tegevus peaks äratama nii vähe tähelepanu kui võimalik. Koosolek ühines juhatus enamusse seisukohaga. Pärast seda, kui mõningaid muudatusi ja lisandusi oli tehtud, kiideti heaks juhatus ettepanek „Liitumisleping Trükikodadekontoriga“. Koosolek otsustas kuulutada vakantsiks Trükikodadekontori juhataja ja agendi kohad ja tegi ajutisele juhatusel ülesandeks otsida sobivad ruume kontori jaoks. 1917. a. 16. märtsi koosolekul tehti lepingusse selline muudatus, et suhearv (kvuut) arvestati iga aasta eelmise aasta arvestuse alusel.

Märtsikuus 1917. a. alustas Trükikodadekontor oma tegevust ja sama kuu 26. hakkas ta võtma vastu kalkulatsiooniteadaandeid jne.

Kontori jaoks väljatöötatud juhtnöörid on 13 a. jooksul osutunud võrdlemisi rahuldavaks. Loomulikult on ka laharvamisi olnud, mis on täiesti mõistetav, kui silmas pidada, et tegevus sünnib võitlusküllasel tööturul. Teiselt poolt peab rahulolekuga mainima seda soojust, poolehoidu ja teineteise mõistmist, mis on väljendunud koostöös trükikodade ja kontori vahel.

Töörahu suhtes on niipalju ütelda, et nende 13 a. jooksul peale ühekuulise tööseisaku 1917. a. ja kolmekuulise 1918. a., on valitsenud täieline töörahu trükikodades, milline asjaolu on loomulikult olnud väga kasulik kogu graafilisele tööstusele.

Sagedasti on päevakorral olnud hindade küsimus. Sõja ajal tõusis elukallidus tähelepanu väärivalt. Seda silmas pidades lepiti tööandjate ja tööliste vastavate organisatsioonide vahel kokku ja sõlmiti 27. märtsil 1917. a. leping, mille järgi kõigile kollektiivlepinguisse kuuluvaile töölistele tuli maksta elukalliduse lisa, mis arvati nende lepingute järgi maksvaile minimaalsele tunnitasele ja kohalikele kõrgendusile. Peale selle ei otsustatud mingeid teisi kõrgendusi teostada. Esimene elukalliduse lisatasu oli Helsingis, alates 1. aprillist 1917. a., 40 prots. Pärast 8-tunnilise tööpäeva tarvitusele võtmist 1. maist suurendati elukalliduse lisatasu jälle 40 prots. Möödunud 10 a. jooksul on eelpool mainitud põhjusil ühtlasi 1. juunil 1920. a. tarvitusele võetud liikuva tariifi pärast kõrgendatud tööliste palku 18 korda ja sel määral, et õppinud

töölise tunnitasu, mis 1917. a. oli 68 penni, on 1. septembrist 1928. a. arvates 10:62. Kontor on püüdnud tõsta vastavalt sellele ka toodete hinda. Kuid turul valitsevat võistlust silmas pidades on toodete hinda saadud sama aja jooksul tõsta ainult 13 korda.

Väljaspool ühingut seisvate ja provintsi trükikodade must võistlus on sagedasti kõne all olnud. See küsimus laheneb Graafilise Liidu abil 6. okt. 1920. a., mil sõlmiti liidu ja tarbeainete hankijate vaheline leping müügi korraldamise üle.

Kontoriga ühinenud trükikodade hinnatlemistöö kergendamiseks anti välja 1919. a. „Lisa nr. 1 ja Hinnatlemistabeleid minimaalsete hindade tariifi juure“. Selles vihus olid hinnad kalkuleeritud ühes kohalikkude kõrgendustega, aga mitte elukalliduslisa kaasa arvatena. Kuna hindade kalkulatsioonid, kus arvesse oli võetud mitme suurusega elukalliduse lisad, ei andnud selget pilti tegelikult nõuetavast hinnast, otsustati üldkoosolekul, augustikuus 1924. a., korraldada asi sel kujul, et hind määrati: alghind pluss 900 prots. elukalliduse lisa või, teiste sõnadega, 10-kordseiks 1915. a. hindadest. Peale selle otsustati töötada ümber minimaalsete hindade tariif, kusjuures tuleb silmas pidada eelpool mainitud otsust. 1924. a. lõpupoole trükiti siis uus minimaalhindade tariif, mis sisaldab eelmise tariifi hinnad 10-kordsetena ja 25 prots. kohalikkude kõrgendustega. Selle tariifi hindadele arvati Helsingis 20 prots. juure.

Üheks mõjuvaimaks teguriks hindadega võitlemise lahingus on teadmine, millised tegurid mõjutavad hindu. Seda silmas pidades, leiti tarviliseks korraldada hinnatlemiskursus, mis ka Graafilise Liidu algatusel leidsid esmakordselt aset 1920. a. näituse ajal. Neist võtsid osa graafiliste ettevõtete juhatajad, kokku 102 isikut.

1924. a. kiideti heaks komitee ettepanek korraldada, üldist rasket majanduslikku seisukorda silmas pidades, ülemaaline trükikodade omanikkude koosolek, mis arutaks töö hindade ja teisi kutseküsimusi.

Sellest tuli II graafiline kongress Imatral 6.—7. juunini ja võtsid sellest osa umbes 90 kutseühingusse kuuluvaist trükikodadest.

Kontoriga ühinenud trükikodade ärilise läbikäigu kohta võib öelda järgmist: otsustati aluseks võtta viimane aasta enne maailmasõda, mil läbikäik oli Smk. 2.672.685:69. Kontori esimesel tegevusaastal, 1917, oli läbikäik Smk. 5.877.356:74, aastal 1926 Smk. 27.003.866:89. Vahe aastaist on tähelepanuväärivaim 1920. a., mil märgiti 24.664.752:80, eelmisel aastal oli see aga Smk. 16.226.426:46, mis osaliselt sellest oli tingitud, et palgad sel aastal osutasid suurimat tõusu ja tekitasid hindade kõrgendamist. 1929. a. läbikäik oli umb. 35 milj. Smk.

Kuna palgad ikka kõrgenesid ja hindade kalkuleerimine ühes lisandustega muutus keerukamaks, trükiti 1928. a. uus väljaanne minimaalhindade tariifi, millises väljaandes need on niivõrra kõrgendatud, et vastavad praeguseile palkadele.

Kontori sisemine töö on stabiliseerunud, kuna mitmed juhatusel liikmed töötavad juhatuses juba aastaid. Kogu kontori tegevuse ajal on juhatusel esimeheks olnud hra Amos Andersson, samuti hra K. F. Puromies abiesimeheks. Sama võib öelda paari aasta eest surnud hra Emil Holländeri

ja O. Öflundi kohta, kes ka praegu juhatusel liikmena edasi püsib. Juhataja vastutusringkast ametit on algusest peale pidanud hra Alb. Kosk.

Kontori ja Graafilise Liidu algatusel on toime pandud n. n. hinnatlemiskursusi üle kogu maa tähtsamais trükikeskuses provintsis, milliseil kursusel on püütud loengute abil selgitada ühtlase hinnatlemise tarvilikkust. Peale Helsingi on ka mitmeis provintsilinnades püütud pidada minimaalhindade tariifi aluseks tööd hinnatlemisel.

Helsingis tegutseva Trükikodadekontori liikmete arv on praegu 17 ja kuuluvad sellesse kõik n. ö. suuremad ja mõjuvamad trükikodad. Väljaspool on siiski üpris kenake arv väiksemaid, peamiselt juhuslikest töist elavaid trükikodasid, kellele muidugi sellise ühingu olemasolu on õige kasulik, kuid kes tekitavad ka palju meeelhärma, eriti juhuslike tööd hindade alal. Kuid sarnaseid väljaspool seisjaid on alati, nii et selle asjaolu kõrvaldamiseks on vist raske leida mõjuvaid abinõusid.

Toome siin ära mõned kohad meie ühingu lepingust: Ühtlase loomiseks trükitööde hinnatlemises, ühiste huvide kaitsmiseks ja graafilise tööstuse arendamiseks Helsingis on allakirjutanud trükikodad avaldanud nõusolekut ühise kontori ülalpidamiseks.

I. Trükikodadekontori ülesandeks on:

- 1) valvata, et hinnad ei ole alla minimaal-tariifi ja et trükikodade vahelisi lepinguid täidetak;
- 2) eelpool mainitud teo puhul vastutusele võtta;
- 3) vastavalt juhatusel juhatooridele kalkuleerida hinnatlemisi;
- 4) anda iga kuu kontori liikmeile teateid asjaosaliste trükikodade arvestuste kohta, milliseid teateid viimased on kohustatud andma vastavalt kinnitatud küsimuslehele;
- 5) tegutseda püsiva koonduse saamise suunas kõigi linna trükikodade vahel;
- 6) mõjutada trükitööstuse kogu arengut ja majandusliku seisukorra paranemist;
- 7) üldiselt täita neid ülesandeid, mis liikmed leiavad kohaseks usaldada kontoreile.

II. Kontori asju ajab osanikkude poolt üheks kalendriaastaks valitud üheksaliikmelise juhatusel valve all tegutsev juhataja, kelle osanikud valivad määrajaks koosoleku poolt lähemalt määratud palga- ja ülesütemistingimustega. Teised ametnikud valitakse juhatusel poolt. Juhatus on otsustamisvõimeline, kui viis liiget on koos. Hääle jagunedes pooleks, otsustab esimehe hääle.

III.

IV. Kontori ülalpidamise kulud jagatakse osanikkude vahel vastavalt arvete summale, kusjuures sellised arved, mis kuuluvad maksmisele trükikoja arvele sarnase firma poolt, kelle omanikud on peamiselt ka trükikoja omanikud, tulevad arvestamisest välja jätta. Vaidlusaluseil juhtumel otsustab asja juhatus.

V.

VII. Kalkulatsioonide esitamisel tuleb silmas pidada järgmisi asjaolusid:

- 1) enne kalkulatsiooni esitamist tuleb asjaosalisel trükikojal Trükikodadekontorist küsida järele,

kas mõni teine trükikoda on juba teatanud oma hinnad sama tellimise suhtes. Ühtlasi tuleb trükikojal täpsalt käia nende juhtnööride ja nõuannete järgi, mis kontor annab.

2) iga esitatud kalkulatsiooni üle, mis ületab juhatuse poolt määratud summa, tuleb teatada kontori le raamatuisse märkimiseks ja teisile ühisusse kuuluvaile trükikodadele teatamiseks, kes omalt poolt peavad oma kalkulatsioonide esitamisel määrama 5 prots. kallimad hinnad.

VIII.

Ükski ühisusse kuuluv osanik ärgu sõlmigu lepingut pärast ühingust lahkumist tehtavate tööde kohta teises järjekorras ja teisel tingimusil kui käeolev leping määrab.

IX. Kui keegi osanikest talitab ühisuse lepingu vastu, võidakse teda karistada igakordsel asja ilmsikstulekul kuni 5000 Smk-ni, milline summa jagatakse teiste osanikkude vahel kinnitatud suhte arvule vastavalt. Selleks tuleb igal osanikul deponeerida panka või teisiti, juhatuse poolt määratud viisil, viis tükki 1000 Smk. suurst aktsepti, millise asjaosalised osanikud annavad käesoleva lepingu allakirjutamisel.

XIII.

Asjaosaliste osamäärade vahelduvus on lubatud 10 prots. alla ja 10 prots. üle, ilma et sellest küsimuse alla tuleks marginaal. Kui arvete väärtuse vahe on suurem, tuleb trükikojal, kellele see ületab mainitud marginaali, maksta sellest üle määratud vastavast osast 10 prots. teiste osanikkude vastava puudujäägi katteks, kuna seevastu trükikoda, kelle arvete väärtus on võimalikult alla mainitud marginaali, saab 10 prots. tasu puuduva määratud vastavast üldkoosoleku poolt kinnitatud põhimõttele.

XIV.

XV. Käesolev leping on jõus pooleaastase ülesütlemisajaga, milline ülesütlemine ei või siiski sündida enne 1. juulit 1918. a. ja tuleb lepingu määrusi täita niipea kui kontor on alustanud oma tegevust, millest kontori juhataja meid informeerib. Trükikoda, mis lahku ühingust enne kolme aastat, võtab siiski osa kontoriga kolme aasta vältel, vastavalt kokkulepitud põhimõttele.

Kas on meie trükikodade kontor vastanud oma ülesandele?

Vahest tekib meie ringkondades eraviisil küsimus, kas vastab kontor oma ülesandele, kas on ta otstarbekohane. Kas on sellele ohverdatud rahad ja sellest tingitud väljaminekud väärt seda, et maksab ka edaspidi alal hoida kontorit, mis meie väikesi olusid silmas pidades neelab keni summasid.

Nii olid kontori kulud 1929. a. Smk. 180.00. Sellega makstakse juhataja, tema kahe naisametniku palgad, ruumide üür j. t. väljaminekud. See summa saadakse kontoriga ühinenud liikmeilt, vastavalt eelmise aasta arvestusmääradele, mis on kõikunud 0,55—0,65 prots. vahel. Äri oma poolt kirjastatud töid ei võeta arvesse, sest neid peetakse kuuluvaiks väljaspool võistlust.

Võib vahest küll juhtuda, et üks liige tunneb end haavatuna, kui võistleja on võtnud temale kuuluva töö või varemalt tema juures trükitud töö

odavamana hinnaga või tarvitanud odavamat paberit kulude vähendamiseks. Põhjusti sellisel siirdumisel võib olla mitmeid. Mõnikord mõjuvad isiklikud suhted, mõnikord leiab klient enda olevat halvasti koheldud, mõnikord ei ole tööd tema arvates küllalt kiiresti tehtud, mõnikord on jälle kiire tegemise tõttu jätnud soovida kvaliteet, mõnikord on maksutingimused klienti haavanud jne. Põhjusti võib olla ju lugematuid. Sellisel juhtumil on kontori juhataja oskus proovil. Tema peab neid vastolusid selgitama. Leidub liikmeid, kes leiavad, et kontori kohus on igal juhtumil kaitsta neid ja nende õigusi, vaatamata sellele, et töö siirdumisel teise firma kätte võivad olla mitmesugused mõjutused, isegi kliendi töö täitmise lohakile jätminegi. Sel alal on meie kontoriga otse kasvatuslik ülesanne. Peale selle, et liikmed peavad püüdma alal hoida kontori poolt määratud minimaalhindu, peavad nad hea töö, viisaka kohtlemise ja täpsa tegevusega alal hoidma häid suhteid klientidega ja arendama ning kasvatama usaldust oma äri vastu. Selles peitubki meie kontori tähtsaim ülesanne. Et see on tegutsenud juba üle 10 a., tõendab, et juhtimine on olnud õiges kätes ja et liikmed on jõudnud arusaamisele kontori kasulikkusest. Kuigi see maksab, oleksid trükite tööd hinnad selleta meil veelgi odavamad. Ma ei taha öelda, et kontori kaudu oleksime saavutanud oma sihi. Kaugel sellest. Palju, palju on veel puudusi. Palju on veel teha. Oleme saavutanud alles mingisuguse põhja ja väikese kogemuse oma tulevase tegevuse jaoks. Üks tähtsamast tegureist meie kontori tegevuses on olnud see, et ta peale tööhindade langemise takistamise on suurel määral mõjutanud ametioskuse tõstmist ja tööliste palgalepinguid, millised on kõige paremad töörahu kindlustajad.

Käesolev lühike ettekanne annab pildi trükite tööd tähtsamaist majanduslikest sammest ja selle saavutamist, mis on pika ja mitmekesise töö tulemus. Meie, teie ametivennad põhjapool Soome lahte, oleksime väga rõõmsad, kui käesolev, rutuga kokkuseatud ja puudulik ettekanne võiks olla kasuks ja mõjuda elustavalt meie sugu- ja naaberrahvaste ühise, maailma kauneima ameti tegevuse arenguks.

*

Viimasena refereerib Eesti Graafika- ja Raamatuköitmisühenduse Ettevõtjate Ühingu esimees Fr. Uibopuu teemal

SOOME, LÄTI JA EESTI TRÜKITÖÖSTURITE ÜHISTÖÖ.

Lugupeetud kongress: Minu ettekandele ei saa vaadata kui iseseisvale referaadile, vaid enam võib sellele vaadata kui kokkuvõttele nendest mõtetest ja arutlustest, mis siin kongressil kahe päeva jookul ette kantud. Minule jäi see tänamata ülesanne asuda nende pahede kallale terava noaga, mis Eesti trükite tööstureil taksituseks on ja mis elule ees on Soomes ja Lätis. Peame ütlema, et teistes maades sellel alal rohkem on tehtud kui meil, kuid meie peame arvesse võtma meie olusid, milles elame ja tegutseme, et meie vast ehk nende pahede vastu nii energiliselt võidelda pole saanud, nagu seda meie Läti naaber. Aga ei ole aeg möödunud, mil peame tõsiselt tegutsema hakkama, et oma tööstust väärilisele järjele tõsta. Pahed on enam-vähem

ühesugused, sest elame ühistes oludes ja ühistest oludest oleme välja tulnud. Üks suurematest pahe-dest, millele on tähelepanu juhitud, on see, et meil trükikodasid ei asutata vastavalt turu ja elu nõue-tele ja et selle tagajärjel meie trükitööde hinnad on niivõrt alla surutud, et tõsist majanduslikku kalkulatsiooni nende hindade järele teha ei saa, sest on kindel — suur hulk trükikodasid töötab tingi-mata alla omahinna, mitte arvesse võttes amorti-satsiooni ja teisi tarvilikke kulusid. Kui Kölnis kongressil olin, siis kuulsin Saksa esindajate käest, et nemad amortiseerivad masinad nelja aasta jook-sul, kuid meil on seaduses kümne aastaga lubatud amortiseerida. Kui küsisin, kas nelja aasta jooksul masinad siis läbi kuluvad, vastati mulle, et neli aastat toovad juure uuendusi, mis tuleb arvesse võtta. Ja kui uusi masinaid ei muretse, siis läheb tööstus allapoole. Igatahes nemad amortiseerivad oma masinad õige lühikese aja jooksul. Meie töö-kodades on masinaid, mis 50 aastat tagasi ostetud ja loetakse ka veel päris headeks masinateks ning praegu veel teenivad. Mitte ainult see ei ole pahe, vaid üks suurematest pahedest on uute trükikodade tekkimine, küsimata, kas neid tarvis on või ei. Kuid on head agendid, pealekäijad, kes kaela mää-rivad masinad, siis pole muud kui löö trükikoda lahti. Teate, et neid masinaid võib, kui teatud karantii on, päris lihtsalt saada, kuid hinnaga, mis ei ole tõsine masina hind, vaid hoopis kallim. Tehakse niisugune leping, et masinad jäävad vab-riku omaks, kui välja maksta ei suuda. Vabrik ei kaota sellega midagi, sest kui trükikoda pankrotti läheb, saab masinad tagasi ja hinna, mis masin väärt on. Vaadake, kui kerge on niisugusele libe-dale pinnale minna! Niisugusele libedale pinnale minnes on Eestis mitmed trükikojad asutatud ja need on enam-vähem kõik surmale pühendatud, seal juures tehes kahju tõsisele trükitööstusele ja tõsise-tele trükikodadele, kellel tõsine ülesanne ja kutse head trükitööstust Eestis edendada ja head tööd teha turule ja tööheadusele vastavalt.

Edasi on veel tähtis asjaolu, et niisugustel ette-võtetel ei ole õiget juhti, ei ole tõsiseid töölisi ja need tööd, mis sealt siis tulevad, ei kannata ühtki arvustust välja ja töölised, kes niisugustel kohtadel töötavad ja õpivad, on õnnetumad inimesed sellepär-ast, et nad seal head õpetust ei saa ja tõsises trü-kitööstuses tööd leida ei või. Inimesed on enda aja ära viitnud päris ilma asjata. Niisugusel seisukor-ral siis on küsitav, missugusele elukutsele ja millal peab asuma.

Edasi meie trükitöölise väljaõpetamine. Sel-le tuleb tõsist tähelepanu juhtida. Mujal mail on trükitööstuse koolid, näiteks Saksamaal. Minu aru-saamise ja arvamise järgi paremad, meie oludele vastavamad, on Soome trükitöölise koolid. Omal ajal oli meil see julgus, et niisuguse kooli asutasime ja tahtsime seda välja kujundada selleks, nagu see Soomes, kuid tekkis olukord niisugune, et olime sun-nitud lõpetama. Nüüd on jällegi kool olemas. Teate väga hästi, töö õppimise juures on peanõudeks õpe-taja asjatundlikkus, hea töö ja distsipliin. Meie omast koolist, mis nüüd riigi poolt üleval peetakse, ei ole tegelikule trükikojale veel ühtki head õpilast saanud. Peab ütleva, et inimestel ei olegi suurt tahet sinna õppima minna. Mis on selle põhjused?

Seal ikkagi omad põhjused peavad olema. Peame mõtlema, kuidas trükikunsti oma õpilaste juures kõrgemale järjele tõsta. Arvan, et see küsimus on lahendatav. Kui meie kolm maad kõik ühe süs-teemi võtame, siis võime trükikodadesse õpilasi õppima saata.

Peale selle on meil palju niisuguseid küsimusi, mis meil tuleks seaduslikul teel lahendada. Teame, kuidas kõik suuremad tööstusettevõtted Eestis, saapa-, paberi- ja riidevabrikud, on omale igasugu-sed kaitseid välja kaubelnud valitsuse käest, kui mitte teistviisi, siis igasuguseid abinõusid selleks tarvitades. Peab ütleva, trükitööstusel ei ole kait-set seaduslikul alal olemas, olgu küll, et temalt nõu-takse, ta andku töökaitse komiszarile andmeid jne. See on kõik, mis seadus üldse trükikodade suhtes ütleb. Ka siin peaksime meie ise tööle asuma. Peaksime ise seaduse projektid välja töötama, mis elunõuetele ja ettevõtetele vastavad ja siin ise tegut-sema hakkama. Minu ülesanne oli just rääkida koostööst Läti, Soome ja Eesti trükitööstuste vahel ja koostööd nendel aladel, mida puudutasin, tuleb tingimata arendada. Võitlemine ilma kalkulatsioo-nideta, ilma otstarbeta, tõsiste ülesanneteta trüki-kodade asutamise vastu ja nende trükikodade vastu, kes ilma kalkulatsioonideta töötavad ja teisi trüki-kodasid korralikult töötada ei lase.*)

1. Seepärast tuleks kõigel kolmel naabermaal ühiselt võidelda kõikide korratute, väljaspool ühin-guid olevate, trükikodade vastu. Tuleks kõigel kol-mel maal kokku seada sarnaste töökodade nime-kirjad ja kõige kolme maa organisatsioonide poolt allakirjutatult saata välismaade vabrikutele ja suuräriridele, kes kauplevad trükitööstuse-tarvetega ja -masinatega, samuti ka oma maa vabrikutele ja äriridele, hoiatusega, et nad nimetatud trükikodadele mitte masinaid ja kaupu ei müüks ega tööd ei annaks. Vabrikute ja äriridega, kes seda hoiatust tähele ei pane, tuleks igasugune äriiline läbikäimine lõpetada ja nende kaubad boikoti alla panna.

2. Tuleks alaliselt üksteist informeerida trüki-töölise palgatingimuste ja töönormide üle, samuti ka töövõime ja tööstamise viiside üle.

3. Tuleks ühise süsteemi järgi kasvatada, aren-dada ja õpetada häid ja haritud töölisi, korralda-des ühelaadilisi kursusi ja asutades koole.

4. Tuleks võimaldada tegelistel tööjuhtidel ja tööstusomanikkude poegadel õppida naabermaade paremates töökodades.

5. Tuleks kõige kolme maa trükitöösturite or-ganisatsioonidel välja töötada vastav seaduseproj-ekt trükitööstuse kaitseks ja see enne seadus-andlisesse asutusse äraandmist saata naabermaade organisatsioonidele tutvunemiseks.

O.-ü. „Vaba Maa“ direktori A. Veiler'i poolt esitatud resolutsioonid:

6. Trükitööstus — kui ajalehe ja raamatu teh-niline valmistaja — on tähtsamaks tööstusharuks igas riigis. Seepärast peab ta ka leidma väärilist kaitset valitsuse silmis, mitte vähem kui teised tööstusharud. Riik ei tohi astuda võistluse oma ettevõtete kaudu eratööstusega. Uute trükikodade

*) Alljärgnevad rammusa kirjaga trükitud read on esimese Eesti-Soome-Läti trükitöösturite kong-ressi poolt vastuvõetud resolutsioonid.

asutamisel tuleb nõuda omanikelt kapitali ja juhtidelt tööskust. Töökaitse arenemine noortes riikides ei tohi ette rutata vanadest tööstusmaadest. Haigekassades olgu tööandjail ja töölislil ühesugused õigused ja kohustused.

7. On tarviline, et trükitööstuse tulev põlv oleks vääriliselt ette valmistatud. Selleks on vajaline kooli ja kutse koostöö, noorte õpetamine olgu töötundjate kätes; tuleb panna maksma kohavahtuse keeld õppeajal. Naisladuja on enesele võitnud eluõiguse ja tuleb tunnustada meestöölisega ühevääriliseks. Ka tööjuhtide kasvatamine tuleb seada kindlale alusele.

8. Vahekord töölistega olgu rajatud tööstuse heakäigule. Töötasu tõstmisele peab vastama tööviljakuse tõus. Põhimõtteliselt on raske eitada moodsaid töölisliikumise tegureid: töölisvanemate instituuti, ametiühisusi ja kollektiivlepinguid. Kui need ettevõtted kipuvad ähvardama tööstuse heakäiku, siis on töösturite kohus säärastele sammudele ühisel jõul ja kindlasti astuda vastu.

9. Ettevõtjate omavaheline läbikäimine sündigu tugeva organisatsiooni kaudu, kes tarbekorral oma otsustava sõna võib öelda niihästi töökonfliktide lahendamise kui ka trükitööde hindade allasurumise puhul.

Läti trükitöösturite org. esimehe A. Ošinši poolt esitatud resolutsioon:

10. Balti riikide raamatutööstuse huvide mõjuvamaaks esindamiseks üles seada rahvusvahelisel kongressidel ühised kandidaadid presiidiumidele ja komisjonidele Eesti, Soome, Läti ja Leedu poolt, et hoiduda II rahvusvahelisel kongressil ilmsiks tulnud nähtusist, kus täh. riigid ei saanud kohta ega hääli presiidiumis.

11. (Läti delegatsiooni ettepanek.) Järgmine (II) Balti riikide poligraafiliste ettevõtete omanikkude kongress pidada 1931. aasta sügisel Riias. Soovitavaks tunnustada, et sellest kongressist ka Leedu esindajad osa võtaksid.

12. Igas riigis olgu ainult üks riigitrükkikoda, kelle ülesandeks väärtmärkide (raha) ja teiste salajaste ja eriti tähtsate (riigi) dokumentide trükkimine. Teised (ka riigi) tööd antagu võistlusteel eraettevõtetele.

Riigitrükkikoda ei võiks olla eesõigustatud seisukorras odava tööjõu, riigimaksude, ruumide üüri ja protsentideta ärikapitali suhtes.

Riigitrükkikojad (kui neid ühes riigis mitu on) tulevad kokku liita üheks asutiseks.

(Lõpp.)

★ Mitmesugust ★

Stereotüüpplaatide valamisest. Et häid ja pildilt puhtaid stereotüüpplaatse saada, peab valamis-aparaat tulistest tuline olema, — vähemalt 2—3 tait tulist tina tuleb enne tühja aparati valada. Metall selle vastu ei tohi aga olla liig kuum, nii öelda, „vesivedel“, vaid sedavõrt paras, et vabalt kulbist välja jookseb ilma viimase külge jäämata, vastasel korral, s. o. valades liig kuumana tinaga, tulevad plaadid auklised, „kärjelised“.

Kuumuskraadi stereotüüpmetalli katlas proovitakse harilikult puuvaba kirjutuspaberi või valge kartongi ribaga. Paberi riba sula tina sisse pistes ja sealt silmapilk välja võttes peab vaid kergelt kollakas olema. Harilik puudisaldav ajalehe paberi riba tina katlasse pistes võib veidi enam pruunikaks tõmbuda, kuid mitte põlema süttuda, — siis on tina liialt kuum. Ülekuumendamisest annab tunnistust ka õhukene kirmetiskord, mis vikerkaarevärviliste laikudena tina pinda katab. Tinathermomeetriga mõõtes ei tohi kuumus tinakatlas üle 320 kraadi tõusta, kuna valamiseks kulpi tõstetud tina vaid 280 kraadi kuum tohib olla.

Matriits peab täiesti kuiv olema, muidu ilmuvad valamisel sellesse mullid ja plaat saab aukline. Kui matriits valamisel plaadi külge kinni jääb, siis on selle põhjuseks kas mitte küllalt puhas vorm, millest matriits võeti, või on matriits kuskilt teravate joonte või punktide kohalt läbi litsutud, kust tina välja pääsis. Sel puhul peab matriitsi eemaldamisega plaadilt ettevaatlik olema, muidu võib see täiesti rikutud saada. Paremini tuleb matriits plaadilt lahti kui viimane jahtunud on.

Värvide üksteise peale trükkimisest. Mitme värvi trüki puhul peab silmas pidama, et allatrükitav värv mitte lõpulikult ära ei kuivaks. Kuivades mõni värv jääb paberile tiheda kattena, ega lase teist pealetrükitavat värvi enesest läbi paberisse imbuda.

Samuti kui ei või allatrükitavat värvi nädalapäevad kuivada lasta, ei või värve ka värskelt üksteise otsa trükkida. Üldiselt võiks teist värvi varemtrükitule järgmisel päeval peale lasta. Täpsamaks ajamäärajaks jääb ka siin hoolikas tähelepanu igapäevases töös.

Toonivärvide. Toonivärvi segamiseks on kõige kohasem tarvitada *Transparent valget*, mis annab ilusa, läbipaistva põhja (toon). Värv värvnitsaga vedelaks teha pole soovitatav, — selle läbi kaotab värv oma „õige näo“, oma sügavuse, ning värvnitsa rohkel tarvitamisel „lööb värv paberist läbi“. Segamisvalge (*Mischweiss*) ei ole täiesti läbipaistev, vaid sisaldab teatud määral katvaid ollu-seid, ning selle tõttu ei võimalda sedavõrt „õhulisi“ toone kui transparent valge. Veel enam katvaid heledaid toone saab katva valgega (*Deckweiss*) ja *Kremseri* valgega. Viimane värv on aga tinasisaldav, ning sellepärast peab hoolega hoiduma segamast seda värvi väävlit sisaldavatega, nagu on zinnober ja ultramarin.

Tindikindel toon. Kui trükitavale põhjale (toonile) hiljem tindiga kirjutada tuleb (aktsiad, kviiitungid, poliisid jne.), siis peab värvile bologneesia kriiti juure lisama — 100 gr värvi kohta 1—2 noatsatäit.

Sisu eest vastutaja: Fr. Uibopuu. Tegev toimetaja ja tehniliste artiklite eest vastutaja Paul Treumann. Ajakirja jaoks määratud kirjad ja saadetised, samuti ka ajak. tellimised adresseerida: Tallinn, A.-s. „Ühiselu“ trükkikoda, Pikk 42 „Eesti Graafika“.

